

AMERIŠKE POVESTI

ZBIRKA ČRTIC SLOVENSKIH PISATELJEV V AMERIKI

Izdala in založila

PROSVETNA MATICA

2301 So. Lawndale Ave., Chicago 23, Ill.

XXII. ZVEZEK

TISKALA ADRIA PRINTING CO., CHICAGO 14, ILL.

Made in U. S. A. 1943.

77816 -

2 10. xi. 1944 / 9546

PREDGOVOR

Ta knjiga je nekaj novega za ameriške Slovence. To je prva zbirka črtic in povesti, ki so jih spisali slovenski pisatelji, šiveči v Ameriki; devet jih je, devet avtorjev, predstavljenih z devetimi kratkimi deli — izvzemši Kristanove povesti, katera zavzema več ko polovico knjige — o katerih tajništvo Prosvetne matice smatra, da so vsa dobra.

Tukaj zbrana dela in delca naših pisateljev v tej deželi — med njimi dve ženski — socialne struje so bila objavljena v zadnjih desetih letih v Ameriškem družinskem koledarju in Majskem glasu. Večkrat je že bila izražena želja, da bi Prosvetna matica računala na zbrana leposlovna dela naših, tukaj živelih pisateljev. To je prvi skromen poskus — le vzorec poskusa.

Pojasniti je treba, da je ta zbirka omejena le na one črtice in povesti, katerih dejanje se vrši v celoti ali vsaj deloma v Ameriki. Dalje je treba pojasniti, da ta zbirka še ne predstavlja vseh naših pisateljev v Ameriki; zaradi omejenega obsega knjige je moralo izostati nekaj kratkih spisov ostalih avtorjev, ki bi delali vso čast tej zbirki. Upajmo, da bo ta nedostatek popravljen v bodoči zbirki črtic in povesti slovenskih pisateljev v Ameriki.

Uverjeni smo, da bo številno čitateljstvo vsakoletnih knjig Prosvetne matice vzelo z zadovoljstvom v roke to našo prvo literarno zbirko iz Amerike.

TAJNIŠTVO P. M.

Chicago, v novembru 1943.

SAMOTAR JOŽE

LOUIS BENIGER

JOŽE se je pretegnil v postelji svoje borne koče, zagledal se v strop in premišljeval. — Zdaniilo se je. Spražil si je zajtrk, ga povžil in se odpravil na vsakdanjo pot.

Zunaj je pomlad in jutro tako, da vzradosti oko in srce. Vsa priroda je zapela v radostnem zboru, ki se je nastanil v brstečem zelenju, nad tratami in cvetjem, v stotero barvnih oblikah. Na nebu je zažarela zarja in pozdravila vstajenje prirode.

Iz dalje se slišijo fabriške sirene, pomešane z jutranjim zvonjenjem, šumom in truščem velemesta, ki se je baš prebudilo z obnovo vsakdanjega ropota, skozi vzduh pa valovi nekaj nevidno osvežujočega.

Množice vro na jutranje delo, avti brzijo semintja, mladina hiti v šolo, veselo poskakuje in se peha: v sebi čuti pomlad. Med množico stopajo počasnih, negotovih korakov ljudje, zaviti v razcapane suknje, njih čevlji so raztrgani, neenaki: slabe razmere, beda.

Počasi stopa Jože proti središču človeškega mravljišča Chicaga v Madisonovo ulico, in čeprav švigajo avtomobili mimo, drdrajo razbiti vozovi, ropotaje sika ulična, glušeče cvili nadulična, vendar se mu zdi, da je sam — sam v labirintu pisanih množic na natrpanih cestah.

Jože ni nikdar ljubil tega mesta, docela se ni

nikdar vživel v njegove kontraste, le privadil se jim je.

Mladi delavci, ki prihajajo iz prerijskih mest za delom v to milijonsko gnezdo, se navadno dolgo ne morejo vživeti v ta tuji kaos. Jože se živo spominja, kako ga je vsega prevzelo, zamamilo takrat, ko je prvič stopil na te mehkoopolzke asfaltne ceste, ki se razgrete prijemljejo stopal. Kakor bi stopal po razgreti mlakuži, ga je zanašalo valovanje teh prevar in zapeljivo življenje dihajočih cest. Pa ga je vleklo nazaj na deželo, v prerijsko naselišče, kjer je vse tako nedolžno preprosto.

V poletnih mesecih je atmosfera velikih mest nasičena z neprijetno vročično, omamno soparico. Tla so razžarjena, hiše temne, zadimljene, do stupidne neokusnosti preproste v vseh predelih delavskih slojev. In kričeči kontrasti prebivalstva: vidi se mešanica ljudi od raztrganih cap proletarcev do najelegantnejših krojev premožnih, od raskave kože in uvelih lic izžetega človeškega ogrodja bednih do belih napudranih tolstih vratov.

Mladenič, ki pride s prerije v velemesto, je kot farmar, ki je prvič prišel v kino ali gledališče in se hoče stepsti z igralci na platnu ali odru, ki predstavljajo svoje vloge preveč realistično. Veruje vsemu, kar vidi, laži ne pozna ne prevar, ki silijo vanj pod raznimi krinkami. Njegovim prevaram pa sledi — spoznanje, ki se rado pojavi prepozno. Zaide v mlakuže sedanje družbe, iz katerih se le s težavo izvleče. V takih trpkih trenutkih si želi, da ne bi nikdar okusil mestnega življenja, polnega prevar; rajši bi za vselej ostal tam na prerijski oazi, kjer je pomlad tako čudovito lepa, poletje prijetno dišeče po svežem cvet-

ju in dihajoči pustinji, kjer je življenje tako priprosto prijetno. V takih momentih mu grenko spoznanje stiska srce in tare duha.

Lahek pomladni veter je zapihal v zrak. Izza plota je zazvenel vesel krik razigrane mladine, ki se je na prazni loti ob blatni s šaro natrpani aleji igrala žogo, klicala zmagovalcu pohvale, ga vzpodbujala in pretila nasprotni skupini igralcev.

Po dolgi in hudi zimi je Jože čutil v svojih žilah nekako prerodenje. Njegove stare kosti je prešinel krepak sunek. V teh težkih časih, ko mu je glava polna šumečih predstav iz daljnje preteklosti, ko se v njem pode misli o izgubljeni mladosti, ko so njegova čuvstva razpaljena od bežnih vtisov, se je Jože zatekel k svojim mislim v tišino. Ves utrujen se je zaprl v svojo tesno, iz zabojev zbito kočo, sedel na posteljo in premišljeval.

“Nikogar nimam. Ostal sem čisto sam na svetu med množicami ljudi; nekateri so izgarani kakor jaz, betežni in samotarski. Nimam žene, ne otrok, ne očeta, ne matere. Drugi imajo svoje — jaz sem sam. Hm, saj pravijo, da tak človek, kakor sem jaz, ki tako samotari, prav lahko umrje. Tak človek je kakor samotni popotnik sredi prerije v zimski noči. Zdaj pa zdaj se prikaže na nebu izpod podečih oblakov jasni mesec. Za trenotek obsije čudno postavo na samotni poti zavito v preperelo suktnjo, na sneženo pustinja, ki se trese v ledenem vetru. Spreleti ga po vsem telesu, ne ledeni veter, temveč grenka zavest samote; saj nima nikogar, ki bi mu voščil prijazno besedo; ne hčere, ki bi mu z nežno roko pogladila sive lase, ne svoje hiše, v kateri se bi med svojci odpočil in z njimi pogovoril. Ostala mu je le nepregledna, mrka pot čez snežno pre-

rijo in na nebu brzeči oblaki, ki se pode kdovekam. Ostal je sam." —

Daljnji spomini stiskajo Jožetu bolno srce. Pogreša ljubezni svojcev, one ljubezni, ki človeku postane tovariš, kateri vošči samotnemu prijazno besedo, da ga ogreje in vzpodbudi; one ljubezni, ki ga kot nevidna roka pogladi po razmršenih laseh; one ljubezni, ki je kot prijazna domača hiša, ki ga sprejme pod svojo streho, da se odpočije v krogu svoje družine.

Jožetu se zdi, da je vse to zanj umrlo. Vidi pa malo prerijsko hišo in v nji malega poredneža, ki skače in se igra. V kotu sedi njegova mati in šiva, njene oči pa ljubeče gledajo otroka, ki se brezbrizno prekucuje. In koliko ljubezni vidi Jože v teh materinih očeh, koliko radosti poleg skrbi je v njih za njenega razposajenčka, ki mu je dala življenje. Njene ljubeče oči toplo govorijo: Vzgajala in čuvala te bom, skrbela in vodila po pravi poti, da ne zaideš, da mi boš v ponos in veselje tudi ko dorasteš. Zate se bom žrtvovala, ker mi je to v radost...

Mladi porednež je zrastel v mladeniča, ki je odšel v tujino, materina ljubezen pa ga je spremljala v tujem mestu, ga bodrila in krepila. Ta ljubezen ni umrla; bila je z njim in v njem.

Ne, ni umrla materina ljubezen, umrlo pa je v njem upanje in pustilo za seboj trpke spomine. Nidkar več ni videl svoje matere; njen obisk pri njem je bil poslednji, ko mu je prinesla v daljnje mesto domačega kruha. Ko je umrla, je njega zadržala tujina. Prepozno se je vrnil k njej, ona pa je do zadnjega diha mislila nanj.

Pred seboj vidi Jože malo sobo in v njej mladega vajenca. Vrata se natiho odpro in k njemu

stopi kmečka žena z ovojem pod pazduho. Vajenec veselo vstane.

“Mati! Ali ste vi?”

Obraz kmečke žene, ves uvel in izgaran, se radostno pomladi, brazde na njem se razvedrijo. Okrog njenih ust en zaigra smehljaj neizmerne sreče.

“Moj sinko! Kako je?”

Mati postavi sveženj na mizo in ga skrbno s tresočo roko razvija. Iz njega izvleče poseben omot, ga odvijaje previdno, da se ne raztrese po tleh.

“Maslenega kruha sem ti prinesla in potice.”

Sramežljivo se je okrenila, hoteč zakriti solzo veselja. Vajenec je poljubil mater, ni pa vedel, da se skriva v njenem daru njena velika ljubezen do njega, ni vedel, kako je hranila, da je skupaj spravila dovolj drobiža za dar in za dolgo pot — k njemu. Videl je le navadno darilo; ljubezni ni videl, je ni razumel. V svojem veselem presenečenju ni zapazil njene zadrege, ko je odvijala omot in nežno dejala: “Maslenega kruha sem ti prinesla in potice.” On ni vedel, da je zakrila solzo velikega veselja ob svidenju — z njim. Mladenič ni tega razumel; premlad je bil in neizkušen.

V Jožetovih prsih je umrla tudi ta ljubezen, ljubezen njegove matere, za seboj pa je pustila le veliki spomin in trpke občutke.

Še naprej so stopali predenj daljnji spomini, ki so se vrstili kot živa dejanja.

Pred seboj vidi tiho kmečko sobo, v njej bolniško posteljo in na nji slabotno telo žene, ki jo je strla bolezen, delo in tuga. Sedaj se bori s smrtjo. Postaven mladenič stoji ob njeni postelji in strmi v bledo ženo.

“Ali vam je odleglo, mati?”

Skušala je odgovoriti, pa je le prikimala z glavo v znamenje, da ji je odleglo. Na njenem obrazu pa so se vklesali znaki trpljenja, ki ga ni hotela razodeti njemu. Zatisnila je trudne oči, na obraz ji je legel blagodejni mir in je zaspala. Mladeniču je zdrknila debela solza in polzela po njegovem rosnem licu.

Jožeta je zaskalelo, spreletelo po vsem telesu. Preživo so stopali predenj daljnji spomini. Niso mu bili v nadlego, rad se je pomudil pri njih, z njimi se je rad pogovarjal. Bili so mu edina uteha v njegovi veliki praznoti.

Zakril si je obraz z rokami in se od velike tuge bridko razjokal.

Spomini se ponavljajo, nadaljujejo. Na zofi sedi postaven mladenič in poleg njega mlado dekle. On ji boža belo roko in šepetaje o ljubezni. Ona gleda v daljavo, se zgane in privije k njemu, ki jo sprejme z vročim poljubom. Prizor traja le trenutek. Vstopi mati in v sobo se naseli prezir. Mladenič se poslovil, mati pa ji zapreti, naj se odloči za onega, ki ima denar. Mladenka se uda materini želji, mladenič pa odide v svet . . .

V prirodo se je naselila pomlad. Na nebu gori zarja in iz dalje se slišijo fabriške sirene. Ljudje vro na delo, avtomobili švigajo po bulvardih, ulične sikajo po cestah, nadulične cvileče vlečejo vozove, skozi vzduh pa valovi nekaj čudovito osvežujočega. Mladina hiti v šolo, poskakuje in se veseli pomladi. Med množicami stopajo počasnih korakov ljudje, zaviti v preperete plašče, njih čevlji so raztrgani, brade poraščene.

Jože počasi zavije v Madisonovo ulico, vstopi v svojo kočo, sede na postelj in premišljuje . . .

Polnočna dogodivščina

IVAN JONTEZ

BILO je nekega večera v februarju leta šest in tridesetega, ko nas je pestila izredno ostra zima, ki so jo povzročili siloviti navali iz pokrajin ob v Arktični ocean izlivajoči se reki Mackenzie v severozapadni Kanadi. Jaz sem čepel pri baru v pivnici prijatelja Jacka, motril z enim očesom uro, ki je kazala pol dvanajstih, z drugim pa velike šipe pročelnik oken, pokritih z ledenim cvetjem, se pri tem neznansko dolgočasil ter ugibal, kako to, da imajo zvečine vse naše gostilne tako puščoben videz in da jim docela manjka tistega toplega ozračja domačnosti, ki ga je bil človek vajen v gostilnah v stari domovini. Kakor da ni nikomur do tega, da bi napravil iz svoje gostilne prijetno zavetišče za ljudi, ki bi radi za trenutek ali dva stopili iz časih kar moreče vsakdanjosti v svet pozabe, a najdejo vedno namesto privlačnega ozračja domačnosti v teh zatočiščih hlad, goloto in po čikih in razliti pijači smrdečo puščobo. V starem kraju gostilne zidajo ter jim dajo tradicijo, tukaj jih imamo v trgovskih lokalih, ki se dajo tako rekoč čez noč spremeniti iz gostilne v mesnico, trgovino z grocerijami ali v manufakturno trgovino. Posledica so izgubljenemu življenju podobne gostilne, v katerih veje v človeka hlad in puščoba in ki vzbuja v njem hrepenenje po starih prohibičnih časih, ko smo se zastrupljali s premlado in kdove kako pripravljeno brozgo v

prijaznih privatnih kuhinjah, kjer je bilo svetlo, toplo in prijetno, da smo se počutili kakor doma.

“Prekleta puščoba!” sem se naposled razsrdil, pogoltnil požirek vina ter si užgal cigareto. “Nedelja je, pa imaš prazno gostilno kot mrtvašnico! Ko bi vsaj prišel kak vrag, da bi vrgli karte!”

Jack, stara gorenjska korenina obilnega života in udov polnih revmatizma, se je dobrodušno zasmel, da je njegov tolsti podbradek veselo poskočil.

“Mraz je, pa se boje, da ne bi zmrznili,” je dejal. “Takle mraz je nevaren za pivske bratce; lahko kje omagaš in zaspiš za zmerom. Sicer se pa midva lahko malo pogovoriva, da bo krajši čas, potem bo pa treba iti v posteljo.”

V posteljo? Pogledal sem na stensko uro: petnajst do polnoči. Nak, prezgodaj za v posteljo. Nisem prijatelj zgodnjega leganja k počitku. Noč me nekam mika, kakor bi vedno pričakoval, da mi bo pozna nočna ura prinesla nepričakovane dogodivščine ali nenavadna razodetja. Rajši bom poslušal Jacka, sem si rekel, čeprav sem vedel, da mi bo začel praviti kako historijo iz svojih mlajših let, ki mi jo je bil povedal že najmanj desetkrat. To je njegova slabost, kateri sem se v teku let prilično privadil ter se ga naučil poslušati, ne da bi ga slišal. Sicer pa možu njegove napake ne zamerim, ker vem, da že leta nima drugega posla, kakor da šepa ob palici po svoji gostilni in okrog nje ter se pomenkuje s svojimi gosti, in da mu je moralo zmanjkati v tem času historij, pa če bi bilo njegovo življenje stokrat bolj bogato pestrih dogodkov kot jih je bilo. Mož pač ponavlja svoje historije, ker mu je življenje na stara leta dalo več prostega časa, kakor ga je po-

treboval za enkratni pregled svojega življenja. Pri tem se mu nikakor ne mudi, ker blazni tempo sodobnega življenja ga nima v oblasti, pa se pomudi pri vsakem majčkenem mejniku svoje preteklosti na dolgo in široko. Zato bo nemara učakal lepo starost, vsekakor pa večjo kot mi, ki se nam zmerom tako neznansko mudi zlomek vedi kam.

Poglobljen v svoje misli, ki so bezljale vsekrižem kot muhaste krave, in docela gluh za Jackovo pripovedovanje, sem že skoro pozabil, kje sem bil, ko so se odprla vrata in je planil v pivnico val strupenega mraza. Ozrl sem se.

Za mraznim valom je prikobalil noter zajezen možakar širokega okroglega obraza, poraščenega s sivimi kocinami, in drobnih sivih oči, obrobljenih z rdečim; ko je odpel svojo ogoljeno sivo zimsko suknjo, sem videl, da je oblečen v ponošeno in zanemarjeno črno obleko in v srajco, ki je perica že dolgo ni imela v rokah.

“Vražji mraz!” je zasopihal prišlec, okobalil okrogli stolec pri baru ter zahteval kozarček whiskeyja. “Menda ga je že spet deset pod ničlo.”

Jack jo pozdravil prišleca s širokih nasmehom.

“Lepo, Matevž, da se kdaj pa kdaj oglasiš tudi pri nas”, ga je pohvalil ter mu nalil kozarček žganega, ki ga je Matevž zvrnil vase na en dušek ter takoj zahteval še enega. “In baš prav si prišel, tale rojak,” — in Jack je pokazal z ramenom name — “menda že umira od dolgočasja.”

“Res?” me je pogledal prišlec s krvavo obrobljenimi očmi, ki so nemo pravile zgodbo o neprespanih nočeh in preobilnih mericah whiskeyja.

Jack je prikimal in v očeh se mu je utrnila hudomušna iskra.

“Da, in baš za skupaj sta, ko sta oba slamnata vdovca . . .”

Prišlec se je pijano zahahljal, jaz pa sem pozivedujoče pogledal Jacka.

“I nu, kaj ga ne poznaš?” je pokazal Jack svoje kupljene, rjave zobe.

“Slamnati vdovec?” sem vprašal jaz.

“Kakopak. Žena mu je ušla. In zdaj si pečlari, kakor si tudi ti. Pred lanskim ga je pustila. Menda je bil premalo pri moči za njo . . .”

“Hudiča sem bil premalo pri moči!” je tedaj jezno zabrundal oni ter zvrnil vase drugi kozarček whiskeyja. “Jaz sem bil all right, saj ravno zato se nisva razumela . . . Če bi bil zanič, bi mi ne bila ušla . . .”

Tedaj sem moža pozorno pogledal in čez hip se mi je posvetilo: Matevž Končan, trgovec z oblačili in obutvijo, ki ima svojo trgovino kakih deset blokov od Jackove gostilne. Pred kakimi šestimi leti mu je umrla njegova druga žena, dve leti pozneje se je poročil tretjič, to pot še z dokaj mlado vdovo Matildo. Poznal sem ga tiste dni, lepo rejenega možaka gladko obritega okroglega obraza, vedno lepo oblečenega in z zlato verižico preko napetega telovnika in z velikimi zlatimi prstani na tolstih prstih. Pozneje, ko sem se preselil na vzhodno stran mesta, pa ga več let nisem videl. In zdaj sva se zopet srečala. Toda kakšna sprememba! Niti sledu več o nekdanjem uspevajočem, zadovoljnem trgovcu! Senca! Življenjska razvalina brez dvoma.

Postal sem radoveden ter se zapletel v pogovor z njim. Do dveh zjutraj sem izvlekel iz njega toliko, da mu je prva žena, s katero sta se

dobro razumela, umrla na predčasnem porodu, ki je zahteval tudi otrokovo življenje, z drugo sta živel v večnem sporu, dokler ni nekega poletnega dne utonila v jezeru, menda ne docela po nesreči, nakar se je bil začel po malem vdajati alkoholu ter zanemarjati svoj posel. Ker pa je bil šele v svojih petdesetih ter se počutil še dovolj krepkega, se je dve leti pozneje poročil z brhko vdovo Matildo, ki se je bila dotlej pečala s prodajanjem tedaj še prepovedane žgane pijače na svojem domu. Matildi je mož ugajal, ker je imel dobroidočo trgovino, dvoje stanovanjskih hiš in lepih denarcev v banki, od česar si je obetala lepo in brezskrbno življenje. Nu, Matevž je bil nekaj časa s svojo novo ženo kar zadovoljen, dobra je bila z njim in on ji je v povračilo za njeno ljubezen kupil lep nov avto, prepisal nanjo obe hiši in polovico prihrankov. Kmalu nato pa se je Matildina ljubezen začela ohlajati, kakor bi odrezal. Vedno več napak je videla na njem: če se ga je malo nalezal, je bil ogenj v strehi; ako je bil trezen, ga je zmerjala, da je pust kot žaganje; ponoči je preveč smrčal itd. Nikakor več ji ni mogel ustreči. Kar je storil, je bilo napak. In ko ga nazadnje ni pustila več k sebi v posteljo, sta se začela grizti in praskati, da mu je bilo kakor med peklenščki.

Tako je moral Matevž v dobrih dveh letih spoznati, da se pet in tridesetletna Matilda ni bila zaljubila v njegovo plešo, zalit okrogel obraz in okrogel trebušček, temveč v njegovo čedno zaokroženo premoženje. To mu je jasno pokazala, ko ga je začela čedalje bolj zanemarjati ter se voziti okrog z zalim in postavnim mladim strojnikom Mikom, da so se bolj puritansko usmerjene ženice in mamice v naselbini na moč zgražale nad

njo. Nazadnje, ko je videla, da iz Matevža ne bo več mogla kaj prida izvleči, ker ga je bila že domala popolnoma osušila, njegov posel pa je vsled krize in njegove brezbržnosti začel iti rakovo pot, pa je enostavno pustila moža, se preselila v eno izmed hiš, ki jih je bil prepisal nanjo, ter ga tožila za razporoko. Na razporočnem sodišču je obdolžila Matevža "mentalnih sirovosti", ki da jih je bil zagrešil nad njo, in ker je Matevž tisti dan popival, namesto da bi šel na sodišče ter povedal svojo plat zgodbe, je razporoko tudi z lahkoto dobila. Matevž je bil celo obsojen na plačevanje mesečnega alimonija!

Rad bi bil izvlekel iz Matevža še kaj več, toda mož, ki je bil postal medtem docela trd, je izjavil, da gre domov. Ali jedva se je postavil na noge, že je zgrmel po tleh. Preveč whiskeyja...

Jack in jaz sva se spogledala. "Tak ne bo prilezel do doma", je menil Jack. "V kako alejo se bo zvrnil ter zaspal — za zmerom . . . Kaj praviš, Joško?"

"Tvojih misli sem, Jack. Pozno je, ulice so prazne in mraza deset Fahrenheita pod ničlo. Najbolje bo, da ga jaz zapeljem domov, če mi ni še avto primrznil k cesti."

Tako se je tudi zgodilo. Pet minut pozneje sem mu pomagal odkleniti vrata njegove zapuščene trgovine, v čije ozadju je stanoval. Ko je užgal visoko pod stropom visečo obločnico, se je razprostrl pred menoj ogromen prostor, poln senc in nepopisne puščobe: prahu palec na debelo po praznih pultih in policah, na katerih sem videl samevati še nekaj zaprašenih čevljev in raznega blaga in papirnatih škatelj, na obešalnikih je viselo še nekaj koteninastih ženskih oblek, ki so v motni razsvetljavi delale videz meglenih duhov,

pod stropom in po kotih pa polno črnih pajčevin. "Kakor zatočišče duhov izgubljenec!" mi je šinilo skozi možgane. "Prostor, ki se zdi kot pripravljen za obešence . . ." me je streslo.

"Le naprej!" me je povabil Matevž in njegov zamolkli glas je tako čudno odmeval po zapuščenem prostoru, ki so ga slaba razsvetljava in sence delale neizmerno ogromnega, da mi je postalo tesno pri duši.

Odšla sva v ozadje trgovine, kjer je bilo majhno stanovanje, sestojече iz kuhinje, dveh sobic in kopalnice. "Nekoč je bil tule salun," mi je pojasnil z okornim jezikom Matevž, "jaz pa sem rabil te prostore za skladišče, dokler mi ni ušla ta prekleta baba — da bi je nikdar ne bil poznal! — nakar sem stanovanje nad štacuno opustil ter se preselil tja zadaj. Saj prostora je dovolj za — pečlarja. Boš videl."

Zaneslo ga je in ga vrglo na kolena, da je otlo zabobnelo. Skozi ubito okno je zapihal veter ter zamajal koteninaste obleke na obešalih, da so se dolge sence stegnile proti nama in sem se jaz malone plašno ozrl, ali sva sama ali ne. Nato sem se kislo zasmel svoji plašljivosti, krepko zaklel ter pomagal Matevžu na noge. Pri tem sem obžaloval, da sem se sploh podal na to nemumno nočno avanturo. Mar bi bil šel domov spat!

Kuhinja je bila majhna in na moč zanemarjena. Poznalo se ji je, da se že dolgo ni sukala v nji pridna gospodinja. Umazane stene, umazan pod, popacani štedilnik na plin, izlivek poln umazane posode in ostankov od jedi in tudi miza je bila vse prej kot vabljiva. Lep pečlar! sem si mislil. Sama umazanija in smrad.

"Vsedi se, Joško," me je povabil Matevž, nato pa se izgubil skozi vrata; in potem, ko sem

mislil, da je bil odsoten že celo večnost, se je vrnil s steklenico vina, ki jo je postavil predme. "Pij, Joško! Dobra kapljica. Kozarec si poišči v kredenci. Jaz si moram pripraviti nekaj za pod zobe."

Po krajši preiskavi sem res našel dva kozarca, ki pa sem ju moral najprvo temeljito omiti, da sta bila za rabo. Matevž je medtem srečno iztaknil veliko ponev, v kateri je bilo še precej praznega krompirja, ki mu je bil ostal očitno od obeda, jo postavil na štedilnik ter privil plin. "Meso sem vse požrl", je godrnjal pri tem, "in zdaj bova morala biti zadovoljna s krompirjem." In že je pograbil ponev ter jo nesel na mizo.

"Saj je še mrzel!" sem ga opozoril, češ, mrzlega krompirja vendar ne bo jedel, bolan bi bil po njem.

"Ga pa ti pripravi, če znaš bolje!" se je odrezal možak ter se spustil na stol pri mizi in segel po kozarcu.

Našel sem nekaj masti in čebule ter mu krompir dobro prepražil. Nato sem iztaknil še pol štruce kruha ter postavil predenj pozno večerjo. Mož je pospravil vse. Nato se mu je zahotelo v posteljo.

Sobica, v kateri je spal, je bila prav tako zapuščena in umazana kot kuhinja. O posteljini si nisem bil gotov, kakšne barve je bila nekoč, tako je bila umazna. In ko se je Matevž slekel, sem videl, da je bilo njegovo perilo prav tako umazano. Naposled se je vlegel. Hotel pa je, da bi se tudi jaz vlegel k njemu. "Kaj bi hodil domov zdajle, daleč imaš in pri meni lahko spiš do večera, kakor bom jaz", je menil. "Kdo bo pa šel namesto mene v tovarno?" sem ga opozoril ter odklonil njegovo ponudbo, dasi mi tisti dan ni

bilo treba iti na delo. "Ah, kaj tovarna!" je Matevž zamahnil z roko, češ, tovarno naj vzame zlo-dej. "Le vlezi se k meni, toplo nama bo skupaj."

Vsedel sem se na rob njegove postelje ter poskusil še kaj spraviti iz njega o njegovem zakonskem življenju. V pretrganih stavkih mi je zaupal nekaj koščkov svojega življenja in pri tem sem mu moral večkrat naliti kozarec, da si je omočil suhi jezik.

"Nežka, da, Nežka je bila olrajt, sin bi bil ... hudič bi me moral vzeti tedaj, ko je vzel vse drugo! O, Nežika je bila za vse, ne kakor drugi dve, ne kakor ... Tona je bila s hudičem, zanič, za nobeno rabo, samo v cerkev bi lazila in svet-nikom pete oblizavala, zato ... Nu, hudič jo je vzel vseeno ... Matilda je pa prasica! Z menoj ne, z drugimi se je hudič babji ... Daj, še nalij!"

Njegovo življenje je bilo vsekakor zelo prazno. Njegova zgodba je bila zgodba podjetnega priseljenca, ki je porabil najlepša leta in najboljše moči pri plezanju "na vrh" in kopičenju. Prvo ženo je prejkone ljubil, toda ne toliko, da bi ji bil prizanašal z napornim delom (Matevž je bil tedaj še reven začetnik v trgovini), ki ji je spodkopavalo zdravje. Druga žena je hotela tudi živeti, ne samo garati, zato se nista mogla razumeti. Samo, kadar ga je prijela strast, je videl v nji ženo. In ona se je naposled tudi temu začela upirati, nazadnje pa je utonila. Ko je dobil Matildo, pa je bil že trdno na nogah in zahotelo se mu je po dolgih letih neumornega kopičenja tudi življenja, uživanja. Toda prepozno se je bil spomnil, glava je bila že plešasta, trebuh obilen: nič prikupnega ali privlačnega, nič takega, kar bi moglo zadovoljiti še mlado, vročekrvno Matildo. "Plešasta kepa masti, ki ima še nekaj dobre vo-

lje, a nič prave moči!" mu je nekoč zasmehljivo podkurila.

"Ampak, ne verjemi, Joško," je hlipal Matevž v postelji, raznežen ob spominu na Nežko in na krivico, ki sta mu jo po njegovem mnenju prizadejali njeni naslednici; "še zmerom sem močan, nobenega mladca se ne ustrašim...! Res je le, da ta hudič babji ni bil zanič . . .!"

"Ah, ko bi me moja rajnka Nežka mogla videti zdajle, to bi se zjokala nad menoj in mojo revščino..."

V ušesa se mi je zarezalo rezko brnjenje zvonca pri vratih. Mene je streslo. "Nekdo je pri vratih", sem opozoril Matevža. "Pojdi pogledat", mi je velel on.

Nikogar nisem videl. Zunaj je cvilil veter ter nosil s seboj oblake drobnega suhega snega.

"A kako vodiš trgovino, ko imaš pa prazne police?" sem hotel vedeti, ko sem se vrnil k Matevžu v njegovo revno spalnico.

Da jo je sploh opustil. Pred nekaj meseci je imel razprodajo, ostalo je le nekaj malenkosti. Ni šlo, preveč je zanemaril trgovino.

In kaj zdaj?

Nič. Nekaj mesecev bo še lahko čepel v tej zapuščenosti, potem pa bo potekla najemninska pogodba, nakar bo seveda moral ven. Da, še nekaj stotakov ima, morda se bo vrnil v stari kraj. Ali pa ne. Kdo bi si belil glavo z bodočnostjo, zlasti ko je človek že star?

Zopet je začel siliti vame, da bi spal pri njem. Odkimal sem ter vstal. Bilo je pol štirih zjutraj. "Moram domov, da se pripravim za delo", sem dejal ter si zapel suknjo.

Zopet je zabrnelo pri vratih. Mene je ujezilo in z nekaj skoki sem bil pri vratih ter jih odprl.

Pri vratih je stal na zadnjih nogah kosmat črn pes ter tiščal prednji taci na gumb električnega zvonca.

Bil je Matevžev pes Blackie, ki je hip nato ves premražen planil mimo mene ter zdrvel naravnost v sobo svojega gospodarja. Našel sem ga v gospodarjevem objemu. Pes je lizal Matevžu obraz, on pa je turobno hlupal:

“Samo ti si mi ostal zvest, Blackie, samo tebe še imam, vsi drugi so me zapustili, čeprav sem bil tako dober z njimi . . .”

Nato ga vzel k sebi v posteljo ter ga nežno stiskal k sebi, dočim je pes hvaležno oblizoval njegov zasmrkani obraz.

Meni je bilo dovolj vsega tega. Molče sem se obrnil ter odšel. Ko sem šel skozi zapuščene prostore trgovine, se mi je zopet vrinila misel:

“Kakor nalašč za obešenca . . .”

Res, prostor in ozračje tega prostora sta tvorila perfektno ozadje za poslednje dejanje zavoženega življenja . . .

Skušal sem se nasmehniti svoji domisljici, pa se nisem mogel.

Prav vesel sem bil, ko sem zopet sedel za volanom in je moj avto drvel po zasneženih ulicah proti domu.

Nočna avantura je bila končana.

*

Dva dni pozneje sem čital v časopisu, da so našli Matevža obešenega v njegovi trgovini. Turobno zavijanje njegovega psa je vzbudilo pozornost sosedov, odprli so vrata in našli obešenca. Poleg njega je viselo nekaj koteninastih ženskih oblek, ki jih je veter, ki je pihal skozi ubito okno, majal sem in tja.

ZIBEL

ANNA P. KRASNA

“IN ZDAJ imamo še zibel,” je naznanil birič, “fino zibel iz orehovega lesa; takoj jo prinesemo na ogled.”

Kupci in gledalci so se malo spogledali med seboj in v očeh par žensk se je solzno zableščalo, birič in njegov pomagač pa sta stopila v hišo.

“Ste izpraznili zibel?”

In jima je odgovoril kljubujoče trd glas: “Takoj bo izpraznjena.”

Nič drugega, a biriču so bile te osorne besede kakor nož neizmerne prezira nekoga, ki je razumsko nad njim, a je slučajno kljub temu zapadel revščini in je zdaj neizogibno predmet ponižanja. Dozdevno vsaj, ali nikakor pa ne po tem določnem, discipliniranem glasu. Ta glas je biriča zmedel in ni si vedel pomagati iz zadrege, zato se je skušal opravičiti.

“No, saj bo mali lahko pri mamici spal — mi — — no, da —”

“Da, pri mamici na tleh — ste pozabili, da ste že prodali posteljo? —”

Biriču je hušknila kri v obraz. Še pri nobeni prodaji se ni počutil tako nizkega. In temu nezlomljivemu glasu se je bilo na vsak način treba opravičevati. Ni bilo moč drugače.

“Prosim — no, da — — hotel sem reči, mi ne moremo pomagati, ukaz je ukaz in — —”

“Je že dobro, kar nič se ne opravičujte, ni potrebno — Magde, ne pusti se obupu — izprazni zibel, ker gospoda nimata časa čakati.”

“Gospoda” sta v zadregi mencala z nogami. Četudi je človek navajen metati ljudi iz stanovanj na cesto, je včasih vražje nerodno vršiti ta posel. Srce mora zakrkniti pri tem poslu in slednji čut človeške plemenitosti se mora razbliniti. Tako vелеva ukaz, postava, služba —

Da, služba. Koliko jih je, ki čakajo prilike, da dobe kakršnokoli, tudi še bolj nečastno službo — za kruh, za ta prekleti obstanek, so rablji sekali glave, natezali telesa, vrtali oči . . .

— Uh! strašne vizije, naravnost neprimerne v takemle momentu. — Birič je stresel z glavo in se za hip studil sam sebi. Mar ni tudi on rabelj? Tam v kotu v zibelki umira malo dete, on pa ukazuje: “Hitite, izpraznite zibel, ukaz je tak.” —

Ukaz, služba . . . kruh . . . obstanek . . .

Prokleta življenje! Saj lahko izkaže usmiljenje, kadar hoče, a komu bi pravzaprav s tem koristil? Njegovi otroci bi ostali brez kruha — rablji so tu zato, da zavijajo vratove nesrečnim žrtvam, kdor ne more, sme izbirati med službo in brezposelnostjo. —

Tako je, ne da se pomagati.

Z olajšano vestjo je napravil birič korak proti mladi materi, ki je ihtela nad zibelko. Položil ji je roko na ramo:

“Slišite, mlada žena, saj mi hočemo samo zibel, žimnico in drugo lahko lepo položite v kot na tla in ne bo malemu nič huje zato. Zelo mi je žal, resnično, ali — —”

“Hvala, velikodušni ste, res, toda zdi se mi, da zdaj lahko vzamete vse — kar vzemite in hitro.”

Rdeče obrobljene oči so vrgle bežen in bridkosrdit pogled v biriča, roke pa so dvignile iz zibeli dragoceno telesce. Tako drobceno in izsušeno

in še nekoliko toplo... Rezek krik materine bolesti je za trenutek napolnil mračno sobo. Birič in pomagač bi se bila najraje vdrla v tla. Redko se pripeti baš takole. Ali ta prokleta služba . . . nerodno, res.

Brez besede sta odstranila majhno žimnico in odejo ter skoro zdrvela skozi vrata s prazno zibelko med njima. Ko sta stopila zopet pred kupce in gledalce, sta si oddahnila, toda iz oči jima je gledala čudna zmeda in na čelu biriča so stale kot rosa goste potne kaplje.

— V teku nadaljnjih nekaj minut je bila zibelka prodana. Kupila sta jo dva srečna mlada človeka za svojega prvorojenčka. A že čez pet mesecev je prišla spet v roke biriču in to pot jo je kupil sam, jo razbil in sežgal v peči — spominjala ga je le preveč na njegovo rabeljsko službo.

PAVLOVA KMETIJA

ETBIN KRISTAN

1.

Na kmetiji ni šlo. Nikakor ni šlo. Odkar se je Pavle vrnil od vojakov, je opazoval, da je nekaj narobe. Ampak govoriti z očetom o takih rečeh ne bi nič zaleglo, zato je rajše molčal. Če bi stari sam začel, bi bilo drugače. Le kar se je porodilo v glavi, je bilo važno, le za to se je mogel zanimati, za besede drugih pa je bil gluha, kratko malo gluha. Pavle je bil prepričan, da ne bi slišal ne enega zvoka in da bi mu misli tavale po kdove kakšnih krajih, če bi ga vprašal, zakaj ni nikdar denarja pri hiši, pa naj bo letina dobra ali slaba. A jezilo ga je, kajti enkrat naj bi kmetija postala njegova in nikakor mu ne more biti vse eno, ali bo nosila dobiček, ali pa bo le žrla.

Ko je brat Tone prišel na kratek obisk, mu je potožil.

“Če bi le mogel zvedeti, kaj je narobe! Človek bi kaj storil, če bi vedel, tako pa... Seveda, ti razumeš o kmetiji toliko kolikor zajec na boben in te tudi ne zamina”

“Zanima me že,” je dobrodušno odgovoril Tone, “razumeti je pa druga reč. Danes ni kmetovanje, kar je bilo včasih.”

“No, kaj pa je?” mu je Pavle nejevoljen segel v besedo. “Zemlja je še vedno zemlja, seme je seme in gnoj je gnoj. Ljudje, ki nikdar niso prišli za plug, prodajajo svoje modrosti tistim, ki so zrastle z motiko v rokah in pridigajo novotarije, četudi ne poznajo razlike med pšenico in ržjo.”

Tone se je smehljajal.

“Vse na svetu se izpreminja in kmetijstvo ni pri tem nobena izjema. Kdor noče priznati tega, mora zaostati.” Resneje je nadaljeval: “Morda je prav to krivo, da gre tudi tvoja kmetija rakovo pot.”

“Ni moja!” je jezno vzkliknil Pavle.

“V tvojih mislih je tvoja. Če ti ne bi bil vedno v glavi čas, ko boš tukaj gospodar, bi ti bilo vse eno, kaj se godi. Bolj je tvoja kot vse na svetu.”

“Ne reci, da čakam na očetovo smrt!”

“Ne pravim, da čakaš, ampak naravno je, da ne bo živel vekomaj. Verjamem celo, da mu želiš dolgo življenje, ampak kadar bo zaključeno, veš, da bo kmetija tvoja in nikakor si ne moreš misliti, da bi moglo biti drugače.”

“Kako naj bi bilo drugače? Vedno je bilo tako, da je posest ostala najstarejšemu —”

“Ne boj se, jaz si je ne želim. Tudi to je bilo vedno, da niso vsi ostali doma in jaz sem že davno našel drugačen cilj. Toda naša ne bi bila prva kmetija, ki bi prišla v nevarnost.”

Pavle se je očividno ustrašil.

“Ti misliš — da bi prišla na boben?”

“Jaz vem o očetovih težavah toliko kolikor ti, ali pa še manj. Morda je hipoteka prevelika, morda je zaostal z davki...”

“Prokletstvo!”

“Ne razburjaj se kakor da gledaš smrti v oči. Ničesar ne trdim. Morda so le začasne brige. Morda ni v resnici nič hudega. Z možnostjo je pa vendar treba računati.”

“Do take možnosti ne sme nikdar priti. Ti si se poškrivil in nimaš več srca za zemljo, misliš,

da je mestno življenje kaj višjega od kmetavzarstva."

Še vedno sem kmečki sin in ostanem do smrti. Višje ni mestno življenje od kmečkega, ne kmečko od mestnega. Le drugačno je. Oboje je lahko dobro in koristno."

"Nič me ne pitaj s svojim modrovanjem. To so same prazne besede. Kmetija je pa nekaj drugega. Ta ne sme iz naših rok, pa če pride sam hudič ponjo."

"To je, kar sem dejal: življenja si ne moreš misliti brez kmetije. Če bi jo izgubil, si prepričan, da ne bi mogel preboleti udarca. Ampak tudi drugi so ljubili zemljo kakor ti, pa so bile razmere vendar močnejše od njihove ljubezni. V naših časih se vrše velike izpremembe po vsem svetu. Stroj je mogočen gospodar, elektrika je čudovita sila..."

"Aa — teh pridig sem sit. Naj se pri vas postavljajo ljudje na glavo, kmetija ostane, kar je bila, dokler bodo ljudje živeli od kruha."

Trdo je stopal po izbi, da je škripal pod in prsti na hrbtu prekrižanih rok so se krčevito lomili. Naposled se je ustavil pred mlajšim bratom in skoraj nežno dejal:

"Ti si že vse pozabil, odkar si začel hlače trgati po šolskih klopeh. Ti ne veš, kako diši prst, kadar je razorana, ne poznaš občutka, kadar seme vzkali in se zemlja pokriva z mladim zelenjem. Pojdi z menoj, pokažem ti, kar ti je postalo tuje."

Tone je pokimal in odšla sta na njive, v mali sadovnjak in v tudi ne baš velik vinograd na griču. Pavle ni imel mnogo besed, ampak vsak njegov pogled, vsaka kretnja je bila zgovorna in vse je Tonetu potrjevalo, da je bratu kmetija

največja ljubezen, njegova vera, njegovo življenje . . .

2.

Tone se je vrnil v Ljubljano. Potrebovali so ga v pisarni in vrhu tega so ga klicali zadnji izpiti. Ko doseže doktorat, si lahko oddahne. Pot do tega cilja ni bila vedno gladka. V začetku ni bilo posebnih težav, kajti bila je očetova želja, da bo on eden fantov "študiran" in pomagal mu je, dokler je šlo. Po materini smrti se je obrnilo na slabše. Tone je često ugibal, ali je to očeta tako zadelo, da je začel zanemarjati kmetijo, ali je krivdo res iskati v izpremenjenih gospodarskih razmerah. Od doma je prišlo od tega časa redko kdaj kaj malega denarja in Tone si je moral pomagati večinoma z instrukcijami. Po dovršeni maturi je opravljal razne male posle, dokler ni dobil mesta v odvetniški pisarni, ki ga je rešilo najhujših skrbi in mu dalo precej pogleda v praktično poslovanje. Živeti je sicer moral dokaj skromno, toda bil je zadovoljen, ker je imel oči uprte v bodočnost in mu je preko vseh težav pomagal up. Ta se je zdel zelo opravičen, kajti učenje mu ni delalo težav in vse pravne panoge so ga tako zanimale, da so vzbudile njegovo ljubezen. Od izpita do izpita mu je breme postajalo lažje, problemi, ki so se tovarišem zdeli podobni gordijskemu vozlu, so se mu igraje razpletali in njegov šef mu je včasih zaupal naloge, ki nikakor niso spadale v delokrog navadnega pisarja.

"Vi ste rojen za odvetnika," mu je enkrat dejal. "Le nikdar ne pozabite, da je v advokaturi nekaj večjega kot prilika za obogatitev."

Njegove nade torej niso bile zgrajene na pesku in njegova zadovoljnost je bila razumljiva.

Bilo je pa dosti drugih reči, s katerimi ni bil zadovoljen. Težave, s katerimi se je moral boriti v letih, ko mnogo drugih mladeničev ne pozna nobenih skrbi, ampak uživajo samo veselje, mu niso grenile življenja, a napotile so ga, da je začel vpraševati, zakaj morajo biti take razlike in njegova opazovanja so ga privedla do razburljivih zaključkov. Segel je po knjigah, ki so obravnavale socialna vprašanja in — vrata pred njim so bila zaprta. Učenjaki so si nasprotovali kakor ogenj in voda; ta je dokazoval, da je vse tako kakor mora biti in bi bil ves red zapravljen, če bi novotarji uspeli s svojimi utopičnimi zahtevami, drugi je trdil, da sloni vsa družba na napačnih temeljih in je pravičnost v njenem sedanjem okviru nemogoča. Predlogi za preureditev družbe so se razlikovali kakor noč in dan, zagovorniki raznih struj so se pa včasih tako grdili, da so taki napadi popolnoma zatemnili predmet. Najčešče se je to dogajalo, kjer so razlike na videz bile malenkostne. Včasih mu je bilo, da bi jih pustil, naj se ravsajo, kolikor jih je volja, sam pa naj se drži svojega prava. Tedaj pa se mu je zazdelo, da so med pravom in temi zapletenimi vprašanji zveze, ki se lahko utajujejo, presekati se pa ne dajo. Ali je nemara pravo poklicano, da jih reši...?

Ko je bila končana velika vojna, je bil komaj pobič, spominja se pa vendar živo velikanskega navdušenja, ki je takrat povsod prekipevalo. V šoli mu ni bilo treba zabičevati ljubezni do Jugoslavije, kajti nič drugega si ni mogel misliti namesto nje. Ko je nekoliko dorastel, se mu je storilo žal, da ni cela kot bi morala biti. Med dijaškimi tovariši je bilo nekoliko Primorcev, ki so pripovedovali o zatiranju Slovencev v Julijski

krajini in pravili, da bodo sčasoma popolnoma zatrti, če ostanejo pod tujo vlado. Tudi Korošcem se ni godilo bolje. Enkrat je prišla skupina bolgarskih dijakov na obisk in tedaj se mu je zazdelo nenaravno, da ni Bolgarska del Jugoslavije. Tolažil pa se je, da mora čas rešiti vsa ta vprašanja, dasi ni vedel, kako.

Toda v Jugoslaviji, kakršna je bila, ni bilo vse tako, kakor bi po njegovem mnenju moralo biti. In to mnenje ni bilo samo njegovo. Mnogo tovarišev se je strinjalo z njim, da se nekdanje obljube niso izpolnile in da je dežela zašla na nevarne poti. Ni se mu bilo treba vračati v čase, ko je bil premlad, da bi bil razumel vse dogodke; odkar more razumno opazovati, se je marsikaj izpremenilo na slabše in če se ta struja ne zajezi, postane njegova domovina enaka deželam, v katerih je tiranstvo pogazilo vso svobodo. Želel je, da bi mogel preskočiti nekoliko let svojega življenja in se udeležiti krutega boja za pravico. Kajti zavedal se je, da se z dijaškimi demonstracijami malo ali nič ne doseže, s kavarniškimi kritikami pa še manj. Ampak po sili se ne da pospešiti naravni tok; najprej mora stati na svojih nogah, tudi če se ne more široko razkoračiti, potem bo čas, da zaviha rokave.

Take misli so mu dajale moč, da je premagoval trudnost, katero je povzročevala obilica dela in ko je prišel čas, je dovršil vse izpite z odliko in dobil pravico, podpisavati se "doktor Anton Pečko". Njegov šef mu je prvi čestital in mu ponudil mesto koncipijenta, kar je Tone z veseljem sprejel.

Prvi korak na poti, o kateri je tako dolgo sanjal, je bil storjen.

Tudi v Kovačevi hiši je bilo preveč ust in zato je šla Tilka v Celje služiti. Tam je na nekem sejmu srečala Pavla in temu je brhko in živahno dekletko tako ugajalo, da je večkrat našel opravke v mestu. Vedel je, da pride čas, ko bo na kmetiji treba gospodinje in dolgo ni trajalo, da se mu je Tilka zazdela v vsakem oziru primerna za to nalogo. Bila je nekoliko let mlajša od njega in to je bilo prav. Njena mati je bila še s petdesetimi leti čedna žena in Tilka s svojimi gostimi rjavimi lasmi, očmi enake barve, temne polti, a jasnega pogleda ji je bila podobna. Bila je srednje rasti in tudi to mu je bilo všeč, kajti dobro je, če mora žena povzdigniti oči, kadar pogleda moža. Vsakdo je moral videti, da je krepka in to šteje na deželi — v hiši, v hlevu in na polju.

Tilka ni znala enako ocenjevati človeka, glasneje pa je v njej govorilo srce, ki je vedno začelo hitreje biti, kadar ga je uzrla. Od njega ni pričakovala sladkih ljubezenskih besed, ampak skoraj vselej, kadar je prišel, ji je kaj majhnega prinesel; včasih je bilo par lepih jabolok, včasih pisana ruta in to se ji je zdelo bolj zgovorno od besed. V njegovih očeh pa je mislila, da čita, kar je tam iskala — resnično ljubezen.

Preden je odšel k vojakom — dve leti pozneje kot večina drugih fantov, zaradi poljedelškega dela — jo je vprašal, ali bi ga poročila.

“Veš, da nimam dote in bala tudi ne bo velika,” je odgovorila.

“Kaj to!” je odmahnil Pavle; “tvoje roke so dota in gola tudi ne prideš v našo hišo. Ko je moj oče vzel mater, bajtarjevo hčer, ni prinesla niti krajcarja s seboj, pa sta vendar srečno živela in

še sedaj se vsako jutro začudi, da ne prinese ona zajtrka na mizo. On te bo vesel, kadar prideš; morda se celo njegovo žalovanje za materjo ublaži."

"Lahko si opazil, da te imam rada. Če ne porajtaš zaradi dote, bom čakala, dokler se ne povrneš od vojakov in tudi potem, dokler ne boš pripravljen."

"Jaz pa nisem babjek, zato se lahko zaneš, da se ne bom oziral po drugih dekletih."

Tako sta bila zaročena. Ko je očetu sporočil novico, je ta pokimal in dejal:

"Dosti pameti imaš v glavi in menda veš, kaj delaš. Če jo imaš rad, ni treba nič drugega. Mnogo sem jih poznal, ki so se ženili zaradi bogastva, pa redko kdaj je to prineslo srečo v hišo. Kmečko življenje je vedno bilo trdo, vse je laglje, če se dva imata rada."

To je bilo takrat. Sedaj pa je Pavla začelo skrbeti. Zavlačevanje mu ni dišalo, toda bal se je pripeljati ženo, kjer še za domače ni bilo vedno vsega dovolj. In nekega dne je zvedel, povsem slučajno.

Dolar je bil dolgo v izbi z očetom. Ko je odhajal, je s kljuko v roki dejal:

"Dolgo se poznavam in zato mi lahko verjameš, da te ne bi pritiskal, če mi ne bi samemu šlo za nohte. Ko sem ti posodil denar, so bili drugačni časi. Takrat sem bil premožen, sedaj sem skoraj revež. Bolezen, slaba letina, slab trg — vse to sega globoko v mošnjo. Saj ne pravim, morda je tudi slabo gospodarstvo. Vidi se mi, da je kmetijstvo vse kaj drugega kot je bilo v naših mladih dneh. Ampak vse to nič ne pomaga. Za vse drugo počakam, le tistih pet sto dinarjev mo-

ram imeti do Miklavža, sicer mi bo slaba predla.”

Pavle se je umaknil, da ga oče ne bi videl in da bi si na polju ohladil kri. Bilo mu je kakor še nikdar ne. Pri vojakih je imel dosti težkih ur in često je zavrelo v njem. Toda ta udarec je bil tako hud, da mu je vzel vso moč. Taka slabost ga je obšla, da ne bi bil mogel dvigniti motike. Bredel je po njivi in ni vedel, kaj je brazda, potikal se je po vinogradu in ni videl ne enega grozda...

Tam nekje za hribom preži nevarnost in grozi njegovi kmetiji, da jo pogoltne! Ne pot, ne srage je ne rešijo, ampak edino denar, denar, ki ne obrodi desetero, če se poseje v zrahljano in pognojeno prst. Prokleti denar!

Drugo jutro se je odpeljal v Ljubljano, poiskal Toneta in mu povedal, kar je slišal. Tone je mirno poslušal in ko je Pavle končal svojo razburjeno povest, je odgovoril:

“Tako je kakor sem mislil. Pet sto dinarjev — to ni veliko bogastvo. Seveda je dosti, če jih človek nima. Ta trenotek bi prav tako lahko zahteval deset ali pa sto tisoč. Sreča je, da imamo časa do Miklavža. Za enkrat se lahko potolažiš. Seveda bo malo trdo, toda preskrbim ti to. Ampak s tem zadeva kajpada ni rešena. Dolinar je oderuh, a če je govoril tako kot praviš, mu teh pet sto ne bo pomagalo za dolgo časa. Oče je zaostal tudi z davki, kar je še bolj nevarno.”

“Kmetija ne sme propasti!” je vzkliknil Pavle.

“Očeta bi to pač hudo zadelo, čeprav —”

“Kaj — čeprav?” je skoraj zarenčal Pavle.

“Čeprav bi bilo lažje podpreti njega, da mu ne bi bilo treba stradati na stare dni kot pa vzdrževati propadajočo kmetijo.”

“Pravim ti, da ne sme propasti!”

“Ali veš, kako bi jo mogel rešiti? Dolgovi so ena briga, a brez teh niso pridelki več taki, da bi poplačali ves trud in stroške. Jaz — to dobro veš — sem začetnik. Preden bom samostalen, poteče še nekoliko let in tudi tedaj ne bodo takoj cekini deževali. A kaj bi mogel ti? Lahko bi šel kam delat; mlad si, zdrav in močan in pri vojakihi si se nekaj naučil. Lahko bi zaslužil dovolj zase in za družino, če si jo misliš ustanoviti, težko pa, da bi mogel vtikati denar še v kmetijo, ki ne nese.”

“Ne nese! — Danes ne nese. Zakaj pa je nesla pred desetimi leti, še pred petimi. Nesla bo zopet, če se lotijo dela mlade roke.”

“Rad bi, da bi imel prav, pa se bojim, da same mlade roke ne zadostujejo.”

“Kar se tega tiče, se rajši zanašam nase kot nate, ki ti je kmetija tuja kakor deveta dežela. Vsa čast tvojim debelim knjigam, ampak tam, kjer je treba pluga in brane, ne opraviš z njimi nič.”

“Ne. Ampak tudi tistemu, ki orje, ne bi škodovalo, če bi včasih pogledal v knjigo in se naučil, kako se bolje orje, bolje seje, gnoji, sploh bolje dela kot so delali v starih časih. No, to prerekanje ne vodi nikamor in svet, za katerega nihče ne vpraša, ni nič vreden.”

“Jaz vem toliko, da mora kmetija ostati naša.”

“Ali imaš kak načrt?”

“Nekaj mi roji po glavi, pa še ni vse jasno. Kadar pozvem vse, kar je treba, bom vedel, pri čem da sem. Na tistih pet sto lahko računam?”

“Da. Preden pride Miklavž v deželo.”

Na povratku se je Pavle ustavil v Celju. Brez cilja je taval po mestu, le da prežene čas, dokler ne bo mogel videti Tilke. Hoja mu je bila okorna in hrbet sključen pod nevidnim težkim bremenom. Blizu železniške proge je videl vlak, bližajoč se kakor črn zmaj, sopihajoč in ne meneč se za vse, kar se godi na desni in levi. Pred par trenutki je bil daleč, zdaj je blizu, vsak hip bo tukaj. Le en skok bi bil potreben; črni nestvor se ne bi mogel ustaviti, moral bi preko njega in vse bi bilo končano, vse brige odpihnjene, vsa žalost pokopana. Če naj propade kmetija, je bolje izginiti kot doživeti to sramoto. Nekaj ga je sililo, noga se je dvignila, a tedaj se je zbudila stara trma. Dejal je bratu, škricu, da kmetija ne sme propasti — in ne sme! Kako je bilo cesarju, ko je izgubil svojo deželo? Sam Bog ve, kakšne strašne bolečine so mu razjedale srce. Tako bi bilo njemu, če bi moral gledati drugega gospodarja na svoji zemlji, če ne bi smel nikdar več stopiti na polje, ki je bilo njegovo, nikdar več zabosti pluga v prst, ki nikomur ne more dišati kakor njemu.

Obrnil se je in odšel od proge; noga mu je zopet trdo stopala in hrbet mu je bil vzravnal. Ko se je po kosilu sešel s Tilko, ji je povedal, da bosta morala za nekaj časa odgoditi poroko.

“Če mora biti tako, gotovo ne bom silila. Ti pač najbolje veš. Ali mi moreš povedati, zakaj je to potrebno? To se pravi — če misliš, da morava le počakati.”

“Nič drugega ne mislim. Menda ti niso prišle kakšne čudne muhe v glavo. Tebe sem si izbral za ženo in jaz nisem eden tistih, ki prebirajo. Še preden sem odšel k vojakom, sem ti povedal, da nisem babjek in to si moraš zapomniti.”

“Nič takega ti nisem hotela očitati. Lahko bi se zgodilo, da se tvoj oče premisli. Njemu se ne bi mogel upreti.”

“Kar pravi moj oče enkrat, pri tem ostane. Veseli me, da je takoj rekel, naj storim po svojem spoznanju. Nerodno bi mi bilo, če bi se upiral. Toda moje volje tudi on ne bi zlomil. Hvalabogu, da ni treba. Ampak ker boš enkrat gospodinja na kmetiji, je dobro in prav, da ti povem. Kmetija je v nevarnosti.”

Tilka se je začudila in ni razumela. Nevarnost je po dotedanjih njenih mislih lahko grozila človeku ali pa sploh živemu bitju.

“V kakšni nevarnosti?” je vprašala.

“V kakšni nevarnosti more biti kmetija? Da jo izgubimo.”

“O! Torej ste vi v nevarnosti.”

“No — pa reci tako. Po mojem je kmetija v nevarnosti. Če bi prišla v tuje roke —”

“To bi bilo res sitno, ampak zaradi tega ljudje ne umirajo.”

“Ne umirajo — toda kašno je potem njihovo življenje?”

“Mnogo jih je rojenih na kmetih, pa vendar ne morejo vsi ostati tam. In žive in mnogo jih najde srečo. Tebi ne bi bilo treba obupati. Tak korenjak bi hitro našel delo. V novi elektrarni iščejo delavcev.”

“Pa da bi ostal delavec vse svoje žive dni? Ali bi tebi dišalo, da bi bila delavčeva žena?”

“Zakaj pa ne? Tudi jaz delam, pa se me ne sramuješ.”

“To je drugače. Ti nisi —”

Hotel je reči, da ni bila nikdar gospodinja in ni ničesar zgubila, ko se je vdinjala drugim ljudem.

Pa mu je beseda vendar obtičala v grlu. Premagal je kratkotrajno zadrego in nadaljeval.

“Ti ne boš dekla vse svoje življenje. Jaz pa bi bil hlapec do smrti, če bi nam prodali kmetijo. Sama misel na to je neznosna. Ampak prepričan sem, da se zemlja še lahko reši.”

“Pa kaj nameravaš?”

“Treba je denarja. Kje ga naj dobim? V elektrarno! Kaj bi delal tam? To mi je vse tuje. Začeti bi moral kot vajenec in kmetija bi bila na bobnu, preden bi zaslužil toliko, da bi se preživel kot človek. Potem bi bil za vekomaj priklenjen. Lahko bi šel kopat premog. To je malo bolj podobno zemlji. Pa tudi tam plačujejo kakor beračem. In preveč ljudi me pozna pa bi se mi za hrbtom smejali. Iz tal ne morem izkopati denarja, torej bo vendar treba delati, ampak tam, kjer me ne poznajo in kjer se zasluži toliko, da se lahko dovolj dene na stran. Potem človek lahko neha, se vrne in gospodari brez strahu.”

“Kje pa je tako dobro delo?” je vprašala Tilka dvomeča, da bi bil kje na svetu kraj, kjer se zasluži več kot se sproti potrebuje, razen seveda, če je človek velik trgovec, tovarnar ali škof. Zazijala je, ko je Pavle odgovoril:

“V Ameriki.”

“V Ameriki?” je zašepetala. “To je strašno daleč, onkraj morja.”

Res, včasih so prihajali ljudje iz Amerike in skoraj vsi so bili dobro oblečeni in skoraj vsi so se bahali z dolarji. Dolar je sila velik. Toda kdo ve, ali je vse res tako, kakor govore?

“Vem, kako daleč je,” je odgovoril Pavle in v njegovih besedah je bila sled navdušenja. “Pa kakor se pride tja, tako se pride tudi nazaj. Na obe strani je daljava enaka. Še nobenega Ameri-

kanca nisem videl, ki ne bi imel več dolarjev, kot imamo mi dinarjev. Vsak izmed njih bi lahko kupil najboljšo kmetijo in odštél denar na mizo. Vsak ima tam svojo hišo in le največji lenuhi so brez avtov. Če drugi lahko nakladajo denar v banke, zakaj ne bi mogel jaz? Tudi če moram delati dve leti, ne bom še starec, kadar se vrnem. Tedaj ne bo samo kmetija čista, ampak dovolj prinesem s seboj, da bova bogato živela."

"Meni ni do bogastva," je dejala Tilka, boreča se s solzami, ki so ji silile v oči. Jaz bi bila z majhnim zadovoljna, saj sem vajena delati. Ampak če misliš, da ti srce ne da drugače, ti ne bom na poti in čakala bom, če bo treba, ne le dve leti, ampak tudi pet ali deset."

"Haha!" Pavle se ni smejal, njegov vzklik pa je bil nenavadno glasan. "Dve leti v Ameriki je več kot deset doma. Dve leti nakladati dolarje in potem zanje kupiti dinarje — ha! Saj ne grem v Ameriko zapravljat. Tam ne bom kupoval hiše — kaj bi z njo? Tudi avto mi ne brede po glavi. Pomisli! Cena enega takega hudičevega voza bi zadostovala, da rešim kmetijo. Deset let ne boš čakala, tudi pet ne. Kadar se vrnem, bo svatba, kakršne še vsa okolica ni videla."

"Ne nalezi se v Ameriki bahaštva. Pavle! Bahaška svatba ne pomeni srečnega zakona. Vse bo dobro, če se bova rada imela."

"Da. Ampak malo več cvenka kot je baš potrebno pomaga sreči."

Tilka se ni mogla navdušiti po njegovem zgledu in obhajali so jo nejasni dvomi. On pa je govoril, kakor da ne more biti nobene zmote v njegovih načrtih in ona ni hotela omajati njegove trdne vere. Nekateri najdejo srečo v tujini, morda jo najde tudi on. Morda jo najde tam laže, čim

bolj bo verjel vanjo. Premagala je vse temne slutnje, češ, misel na ločitev jih poraja. A ko je odšel, je gledala za njim, kakor da se je poslovil za vedno in ko je izginil, se je zjokala kakor ob smrti svoje matere.

Videla sta se pa še dostikrat, zakaj bilo je treba mnogo prošenj in potov, na katere Pavle prej ni mislil. Pa vendar je imel srečo. V treh mesecih je bilo vse urejeno; tedaj se je zares poslovil in Tilka ni imela več solznih oči. Spremila ga je do postaje, kjer sta se objela in poljubila.

“Pa ne pozabi pisati,” je rekla v slovo.

“Kaj bi pozabil?” je odgovoril. Sprevodnik je klical, Pavle je odnesel svoj kovčeg na vlak, stroj je zatulil in bil je na poti v Hamburg, v Ameriko, v deželo dolarjev, ki bodo rešili njegovo kmetijo ...

5.

Ko je Tone začel računati in majati z glavo, je prišel do zaključka, da bi bilo najbolje, brigati se le za svoje posle in pripraviti tla tako, da bo žetev čim obilnejša. Bratov optimizem se mu je zdel presvetel in nikakor ni pričakoval, da bo njegova pomoč preko morja tako nagla in bogata, kakor je Pavle pričakoval. Vsekakor bo treba pomagati očetu, da se ne zruši streha nad njim, preden se vrne rešitelj. Zaradi Pavla ga kmetija ne bi preveč skrbela, očetu pa je to pač edini dom, kjer more preživeti svoja stara leta, ne da bi se čutil nesrečnega. Torej bo treba posegati v žep, dokler se ne uresničijo Pavlove zlate sanje in to ne bo igrača, kajti preden prebrede vse, kar je potrebno, da se postavi “na noge”, bo treba neprenehoma računati in se vaditi v skromnosti.

Včasih bo treba misliti na kakšno delo, s katerim bi se nekoliko povišali ne preobilni redni dohodki. Svoje želje bo moral še nekoliko let zakleniti v duši, da mu ne bodo nagajale v tem življenju, ki mora biti praktično.

Trudil se je, da bi ostal zvest svojemu sklepu, toda srce mu pri tem ni bilo lahko. Poznal je mnogo tovarišev, ki so se znali brigati za svoje osebne zadeve, sicer pa jim ves svet nič ni bil mar. Poznal je druge, ki so se zanimali za javna vprašanja, a pri tem tehtali, da bi dognali, na kateri strani je večja teža, da ne bi zašli na "napačno" pot, kjer je morda več idealov, a manj bodočnosti. On pa je spadal med tiste, ki se ne znajo prilagoditi, ker se nikdar ne morejo izogniti vprašanju: "Kaj je prav in kaj je krivo?"

Na svetu so se godile velike reči, a večinoma mu niso ugajale in včasih so mu delale velike skrbi. Spomin se mu je često vračal v otroške dni, ko je poslušal besede močne tolažbe iz starejših ust. Vojna je bila grozna, a najbolje je, pozabiti nanjo in na njene strahote, kajti sedaj se pripravljaja lepše življenje in pekel, ki je bil pred kratkim premagan, ne more nikdar več odpreti svojega žrela. Taki glasovi so bili kakor materino božanje in v otroški duši so budili radosten odmev. Toda vera v zemeljska nebesa mu je začela pešati, ko mu je um dozoreval in se mu je bolj in bolj odpiral pogled po domovini in po tujini. Čudil se je, da ne gre nič po tisti poti, ki se mu je zdela začrtana, ko je začel razumevati. Prvi koraki so bili storjeni — zakaj so se noge ustavile in stopajo celo nazaj? Saj ne moremo iskati bodočnosti za seboj; nova mora biti, da bo boljša in lepša... Kje so tiste sile, ki bi morale goniti na-

prej in se postaviti po robu grozečemu nazadovanju...?

Kakor je Pavle vedno mislil le na svojo kmetijo, tako je bila Tonetu domača dežela pri srcu. Malo ga je zanimalo, kar se je godilo drugod po svetu in dasi se z marsičem nikakor ni strinjal, je hotel vsakemu narodu prepustiti, naj si uredi svoj dom po svoji volji. Doma pa je začetkoma pripisoval vse težave nesporazumom. "Postavili so plove med nas in stoletja so se trudili, da bi nas odtujili, sedaj, ko smo pod eno streho, se pa ne razumemo. To je treba odpraviti in doseglo se bo, kadar najdemo pot. Saj hočemo vsi najboljše..." Polagoma pa se mu je zdanilo, da se je motil. Mnogim dogodkom se je predobro poznalo, da jih ni povzročila dobra volja, in tedaj je vedel, da je neizogiben boj med dobrim in zlim.

Medtem pa je v daljni daljavi in v bližnji bližini začelo grmeti in treskati in odmevi neviht so se vse glasneje slišali tudi doma. Nekje je ujel besede: "Majhen narod smo in ravnati se moramo po drugih; siromaki si ne morejo privoščiti vsega, kar bi jim dišalo..."

Tone se je zavzel. Ali je to res? Dvignil je oči in jih uprl v daljavo — po vseh štirih straneh vetrov in kar je opazil, mu je reklo, da se ni zanašati na oddaljenost viharjev, ki ne slede nobenim človeškim zakonom. Včasih se je znal smejati, ko so govorili, kako brezupno so Italijani legli v prah pred nadutim dučetom, a vselej je skomizgnil, češ, to je njihova briga in meni se ni treba praskati, kjer me ne srbi. Toda naenkrat mu je zašumelo v ušesih: "Če je to le njihova briga, zakaj pa je Abesinija sledila Mandžuriji? Zakaj plačujejo Španci s svojo krvjo za tuje sisteme in metode?"

Mahen narod smo in —

In kaj? Saj nismo edini narod na svetu, ki zna razlikovati med pravico in krivico. Pravico-ljubnih je več kot hudobnih. Pot je torej jasna. Kako, da ne spoznajo tega naši krmarji?

Budil pa se je tudi sum. Morda — morda nočejo spoznati. Kajti če bi hoteli... saj se to spoznanje kar samo vsiljuje. A če so res tako kratkovidni, tedaj krmilo ni v pravih rokah, na mostu ni pravi kapitan in treba je ladjo izročiti drugim, ki so sposobni.

To pomeni boj...

A človek mora misliti na svojo bodočnost, na vsakdanji kruh, na očeta, na neštete zahteve neizprosnega življenja. Najprej si je treba utrditi tla, potem, ko bodo premagane skrbi za stanovanje, za obleko, za kosilo in večerjo, za milo in krtačice in vsakovrstne reči, ki ne delajo živalim preglavic, potem bo čas za boj.

Če bi bil Tone izmed tistih, ki znajo ubogati taka povelja! Nekaj drugega je bilo v njem močnejše od praktičnega spoznanja, morda kmečka trma, ki je ostala živa tudi pod meščansko obleko, morda tisto, kar so boji dedov in pradedov za pravico zapustili svojim sinovom in vnukom. Kar koli je bilo, ni mu dalo miru in slušati je moral tajni glas, ki mu je pravil, da je treba zavihteti meč, kadar je povod za boj. Čakaj, pa boš poražen, preden začneš...

Poizkusil je s pisanjem. Nekateri listi so sprejemali njegove članke in včasih je celo dobil par dinarjev nagrade; toda večina urednikov ga je svarila, mu svetovala več previdnosti in včasih je šel kak spis naravnost v koš, ker so se uredniki in tiskarji bali postavne odgovornosti. Jezilo ga je, a kmalu jim je odpustil, ko je cenzor iztr-

gal iz njegovega članka toliko kosov, da je bilo to, kar je ostalo, brez smisla. Dosegla so ga tudi oblastna svarila in enkrat mu je neki gospod dopovedoval z največjo vljudnostjo, da se radikalizem ne izplača, ker spravlja s tem vso svojo tako lepo pričeto karijero v nevarnost.

“Tuji diktatorji vendar ne poveljujejo v Jugoslaviji!” je vzkliknil Tone. Uradni gospod, ki je imel mnogo spominov iz časa, ko Toneta še ni bilo na svetu, je pa skomizgnil in dejal: “V stari Avstriji tudi niste smeli žaliti Viljema, Viktorja Emanuela ali Nikolaja. In čemu bi se ukvarjali s tem? Naj opravijo Nemci in Italijani sami z njimi. Mi moramo živeti v prijateljstvu z vsem svetom.”

Tonetu se ni zdelo vredno, da bi se prepiral, ker je sedaj že razumel, da se taki ljudje ne dajo prepričati, kajti tudi če imajo prepričanje, ga znajo tako dobro skriti, da ga z najmočnejšim žarkometom ne bi bilo najti. V ušesih mu je ostala le beseda o radikalizmu. Včasih so namesto nje rabili izraz “rdečkarstvo”; zvenel naj bi kot zasmeh, kot ironija, v resnici pa je v njem tičalo srdito sovraštvo in nepriznan strah. Kar sovraži tema, mora biti svetlo... Poiskal je in našel stike z bojevitim delavstvom in obzorje mu je postalo čudovito široko in dotlej zamotane uganke so se mu začele reševati. Težave na njegovi poti pa so se grmadile, toda ustrašil se jih ni, ker se je njegovo razumevanje silno poglobilo in mu utrdilo pogum.

6.

Pavle je imel v Ameriki enake izkušnje kakor vsi, ki so prišli z mislijo, da so Amerikanci le nanje čakali in da jim bodo takoj vsa vrata od-

prta. Videl je sicer velikanske hiše, v katere ni verjel, kadar so se izletniki bahali z njimi, okna mogočnih trgovin so bila polna čudežev in po ulicah so drveli avti v povorkah brez konca in kraja, zanj pa se ni zmenil živ krst. Dasi so govorili o "dobrih časih" in trdili, da se dobro dela, vendar dolgo nihče ni imel rabe za njegove močne roke. Dolarjev je pač moralo biti nič kaj v deželi, kajti bogastvo se je šopirilo kakor nikjer v domovini, toda njemu so delali le preglavice, ker so v njegovem žepu kopneli kakor na njivi sneg, kadar jo ogreje pomladno sonce. Začetkoma je klel in ko mu je rojak svetoval, naj se gre ponudit v gostilno, kjer iščejo pomivača za posodo, je vzrojil njegov ponos. A ko so tedni potekali brez uspeha, je začela prej neznana ponižnost izpodrivati ošabnost in spremljal jo je strah.

Naposled je v malem pennsylvanskem mestu naletel na rojake, ki so ga lepo sprejeli in mu pomagali, da je dobil delo v premogovniku — baš ko je bil zadnji dolar zapravljen in mu je obup začel grizti srce. Neka družina ga je vzela pod streho in ko je v zadregi začel jecljati o denarju, se je stari rudar na ves glas nasmejal: "Pozna se ti, da si 'grinhorn'. Pa se že privadiš. Kdo neki bi zahteval od novinca plačilo, dokler sam ne dobi prve plače?"

Tako se je začelo in Pavlu se je vrnil up.

Novi tovariši so ga seveda izpraševali o "starem kraju". Zdelo se mu je, da je vsak pustil tam kos svojega srca. Srebali so vsako njegovo besedo, dasi jim ni znal povedati nič posebnega. Ko pa je omenil, da je zapustil kmetijo in se misli vrniti, kadar si prihrani dovolj, da jo reši, so vsi molčali. V tej tišini je bilo nekaj mučnega. Pavle je pogledal enega, pa drugega in zdelo se mu je,

da skrivajo misli. Molk ga je tako trpinčil, da ga ni mogel prenašati.

“Saj ne pravim, da se vrnem jutri ali v treh tednih. Vem, da tudi v Ameriki ne leži denar na cesti. Ampak vsi pravijo, da se dobro dela. Premoga bodo ljudje vedno potrebovali, še posebno tukaj, s temi velikimi tovarnami. Le kar en vlak pokuri na teh brezkončnih železnicah... Jaz nisem zapravljivec, plače so dolarske in če položim vsaka dva tedna nekaj na stran, ni zlodej, da ne bi v dveh, pa recimo treh letih imel kupčka, ki bo v starem kraju bogastvo.”

Stari rudar, ki ga je vzel na stanovanje, je kimal.

“Lep račun je to. Želim ti, da se vse obnese, kakor si zamislil. Saj — včasih ima kdo srečo. Včasih. Meni so rojile enake muhe po glavi, ko sem prišel sem, ampak zasukalo se je drugače. Seveda, jaz sem preživel hude krize, sedaj pa pravijo, da ostane prosperiteta in se ni bati nove panike.”

“Kaj pa je to?” je zazijal Pavle.

Grčar se je nasmehnil.

“Kmalu boš razumel vse te tuje in “visoke” besede. Slišal jih boš toliko, da ti postanejo zo-prne. Kar mislim je to: če boš stalno delal, če se mezde kaj popravijo in se draginja ne poveča, če ne izgubiš potrpljenja, ker se tvoja tri leta lahko raztegnejo, je že lahko mogoče.”

“Vsak, kdor govori z menoj, je črnogled,” je zagodrnjal Pavle. “Če človek nima srca za kmetijo...”

Grčar je vzdihnil.

“Priatelj, vsaj polovica nas je tukaj, ki nismo imeli srca skoraj za nič drugega kakor za

svoje kmetije. Te so nas prignale v Ameriko. Ta pa je naredila drugačne ljudi iz nas.”

“Mene ne predela,” je odločno odgovoril Pavle. Grčar je komaj vidno skomizgnil in okrenil razgovor na druge reči.

Pozneje se je Pavlu ta ura često vračala v spomin, kajti spoznal je, da je laže delati načrte kot jih uresničiti in da so okolščine, ki jih ustvarja življenje, močnejše od volje, tudi če je tako trdna kot je bila njegova.

Minilo je pol leta, preden je mogel poslati majhno vsotico domov in bilo mu je, kakor da si je še to utrgal od ust. Vselej na plačilni dan je računal in računal, nikdar ni šlo tako, kot je pričakoval. Praskal si je glavo, zatiskal oči, da bi laže mislil, kimal in odkimaval, a nikakor ni mogel razumeti, kje je pomota.

Takrat je tudi Tilki prvič pisal. Vest ga je že nekoliko pekla, toda pero mu je bilo težje od krampa, zlasti ker ni vedel, kaj bi pisal. Stokati ni hotel, bahati se ni mogel in tako je odlašal “do prihodnjič”, ko bo mogel pisati kaj veselega. Naposled pa se je ustrašil, da bi mogla najti drugega fanta, pa se je lotil težkega posla. Pravil je, da se še ni popolnoma udomačil v Ameriki, ampak za silo že lomi toliko angleščine, kolikor je potrebuje pri delu in zdaj upa, da bo kmalu vse prav. S tem je hotel potolažiti dekle in samega sebe. Pomagalo mu pa to vendar ni, kajti računi so šli navzkriž kakor prej in postajal je siten in godrnjav, se jezil na delovodjo, na tovariše in znance, na samega sebe in s tem le še poslabšal položaj. Ko je družba — baje zaradi pomanjkanja naročil — odslovila večje število delavcev, je bil Pavle med njimi. Besnel je, a tovariši so mu

prigovarjali, da naj potrpi, češ, to ni nič nenavadnega in doleti prej ali slej skoraj vsakega. Njihove besede pa so komaj dospele do njegovih ušes, ki jih je zapirala strastna togota, do njegovega uma ni dospelo ne razlaganje, ne svet, od znotraj so mu polnili ušesa glasovi, da se je vse zarotilo zoper njega, da je žrtev neznanega sovraštva, da gre vse le za tem, da izpuli kmetijo iz njegovih rok. En del njegovega uma, le majhen delec, je šepetal, da je vse to brezupno, ni pa bil dovolj močan, da bi premagal srborito jezo, ki mu je kipeła v duši in bolj in bolj prodirala v vse njegovo bitje. Prvo noč po odslovitvi ni spal in zjutraj je bil bolj truden kot da je delal dva tedna brez počitka. Drugo noč je dremal v kratkih presledkih in mučile so ga zmedene sanje, ki so se večinom sukale okrog kmetije. Videl je hudičem podobne prikazni s stoterimi, po dvajset metrov dolgimi kremplji, iztezajočimi se od vseh strani, grabječimi hišo, skedenj, hlev, pulečimi drevje s koreninami, kopajočimi žito iz zemlje. Drugič je bil rdeči petelin na strehi in ko je hotel gasiti, se je potok sušil pod njegovo golido, iskre so plesale po zraku, rasle in se izpreminjale v obraze, ki so se mu režali in rogali, se skrivali v grmovje in kadar je lopnil s kolom, je bil bezeg plamen, švigajoč, v višavo... Ko je vstal, se je prvotni bes umaknil nepopisni potlačeniosti, grozeči z obupom. Tretji dan je pospravil svoje reči v kovčeg, v naglici dejal zbogom najbližnjim tovarišem in odpotoval.

7.

Pavle je romal od ene rudarske naselbine do druge, zapustil po nekaterih ponesrečenih poizkusih Pennsylvanijo in se naposled ustavil v maj-

hnem mestecu v Kansasu. Ko je tam dobil delo, se mu je zdelo, kakor da čuti silno breme, padajoče z njegovih pleč in vrv, razvezujočo se okrog njegovega vratu. Njegova pljuča so zopet dihala in zrak, ki mu je prihajal v prsa, mu je vračal izgubljeno moč. Za seboj je zapustil sovražni svet groženj in obupa in pred očmi mu je vzhajalo sonce nade in vere v lepše dni.

Naselbina je bila majhna in družba tovarišev je bila tesnejša kot v prejšnjem kraju. Odvadi se je samotarstvu, ker se je bal, da bi se mu vrnilo slike, ki so ga gonile v obup in namesto, da bi se izogibal družbi, jo je začel iskati. Izprva se je čutil srečnega, da je mogel poslušati in odgovarjati, predmet razgovora mu ni bil važen in nobeno mišljenje se mu ni zdelo velikega pomena. Glasovi so bili glavna reč, glasovi tovarišev in njegov lastni glas; to je bilo živo in je branilo vsem drugačnim glasovom iz onega strašnega sveta, iz katerega je pobegnil, da bi skozi ušesa nepadali njegovo dušo. Pijana kvantaška pesem, prezirajoča vsako harmonijo bi mu bila enako dobro došla kakor Čajkovskijeva simfonija, katere ne en atom njegovega bitja ne bi bil razumel.

Sčasoma pa se je preteklost toliko odmaknila, da pozabljenje ni več potrebovalo takih pripomočkov in besede, ki so dotlej bile le glasovi, so začele dobivati pomen; zvok, ki je dotlej le stal na straži, ga je nosil do njegovih možganov in tam so se ga lotevale misli in ga obdelavale po svoje. Njegovi odgovori niso bili več kratki in mehanični kakor v začetku in pomenki so se včasih izpremenili v prepire. Tovariši so često govorili o rečeh, ki so mu bile tako tuje kakor božanske skrivnosti in njihovo notranje bitje je hotelo iztegniti dlan, da bi jih porinilo daleč proč; kaj

bi on z vsemi temi modrovanji o socialnih vprašanjih, s temi hudičevimi iznajdbami, s katerimi seje neslogo in nered na svetu, kar je Pavle že davno slišal v starem kraju? On je prišel v Ameriko, da zasluži denarja in reši kmetijo, ne pa, da se udeležuje zgag in se podaja v nevarnosti, ki bi za večne čase preprečile dosego njegovega cilja. Kadar so drugi govorili o neizogibnih nasprotjih v družbi, o križajočih se interesih in podobnih tujih rečeh, je majal z glavo, segal z roko v lase in nestrpno odgovarjal: "Okrog te mize smo družba in vsi smo enaki. Vi pa govorite o nasprotjih. Nehajte s tem, pa smo vsi lahko složni." Vsem razlaganjem, s katerimi so se tovariši trudili, se je instinktivno upiral kakor mamilom, zavajajočim ga na pot, ki drži daleč proč od njegovega namena.

Njegov odpor pa je postal strasten, ko so začeli govoriti o svetovnih dogodkih. Njegova prva misel se je porodila iz osuplosti. Kaj neki nas briga Španija? Če začno tam reke teči v hrib in želez obrodi na trti, ne bo to ne zadržalo, ne pospešilo prihrankov, od katerih je odvisna rešitev moje kmetije. Sam imam dovolj skrbi, čemu bi se ukvarjal s tujimi... Nekdo je omenil dogodke v Nemčiji in Pavle se je ujezil. Udaril je s pestjo po mizi, da so se tovariši spogledali, in vzkliknil:

"Ha! Nemci imajo zdaj pravega moža. Da bi le prišel še k nam!"

"Pavle, Pavle, kaj pa čenčaš?" ga je miril Janez Koren. "Saj ne moreš biti slep. Kar si dejal, ti je ušlo, v resnici pa gotovo ne misliš tako."

"Ali ne veš, kaj je naredil iz nemškega delavstva?" je nadaljeval Jurij Terzin, ki je s starim Korenom vedno zastopal premogarje, kadar

je bilo treba govoriti z načelnikom in z drugimi zastopniki družbe.

“V Nemčiji se nikomur ni treba bati, da izgubi delo in zaslužek,” je odgovoril Pavle.

“Ampak kakšno delo in kakšen zaslužek?” je vprašal Terzin z mirnim glasom. “Sužnji, preden jih je Lincoln osvobodil, so tudi vedno imeli delo, pa ti vendar ne bi hotel biti na njihovem mestu. Nemški delavci pa so sužnji. In sužnost bi raznesli njihovi gospodarji, kamor bi prišli.”

“To si slišal od obrekovalcev. Hitler je osvobodil Nemce in osvobodil bi tudi nas. On je največji mož na svetu.”

Vsa družba se je zakrohotala in to ga je še bolj razkačilo.

“Velik mož?” se je zopet oglasil Koren. “Velik mož! Ali si kdaj slišal o glavarjih roparskih in morilnih tolp po naših velikih mestih? Po tvojem bi to bili sami veliki možje, pravzaprav še večji od nemškega vodnika, kajti oni vsaj rabijo svoje lastne možgane, tvoj malik je pa le papiga, ki ponavlja, kar mu drugi narekujejo.”

“Kaj narekujejo? Kdo narekuje?” se je razvnel Pavle. “Če ne bi bil moder in močan, ne bi bil prišel na vrh Nemčije. — Narekujejo! — Boje se ga, ker je večji od vseh.”

Tovariši so skušali na vse načine izpodbiti Pavlove trditve in ga prepričati, da se moti, vse njihovo prizadevanje pa je le še bolj utrjevalo njegov trmasti odpor in naposled so se razšli brez pobotanja in brez omiljenja strasti.

Podobni prizori so se še nekolikokrat ponovili. Enkrat, ko je Pavle bil odsoten, je Terzin predložil, da se v bodoče kolikor mogoče izognejo temu predmetu.

“Prepričali ga ne bomo. Morda ga privedejo dogodki do spoznanja, če mu butnejo ob bučo brez našega vpliva. Sicer pa mi ne bomo rešili teh vprašanj in zato ni treba, da bi se ravsali. Vse kaže, da bo kmalu potrebna sloga zaradi drugih reči.”

Nekateri tovariši niso takoj soglašali s temi besedami, češ z molkom se taka nasprotja le prikrijejo, odpravijo se pa ne in to je bolj nevarno kot odkrito nesoglašanje. Naposled je pa vendar obveljalo Terzinovo mišljenje, da se utegne prej spreobrniti, če ga puste samega kot če izzivajo njegovo trmo in sklenili so, da se v njegovi navzočnosti ne bodo dotikali diktatorjev, če jih sam ne spravi na dnevni red.

Pavle ni storil tega. Njegovih razlogov pa tovariši niso uganili. Mislil je, da je zmagal in jih prepričal o pravilnosti svojih trditev. Zakaj bi sicer molčali, ko so prej tako vneto peli svojo pesem slepote? Lahko bi se sedaj postavil in jih ponosno vprašal, ali vidijo, da je ves čas imel prav, toda čemu bi jih pikal, ko je dosegel mir?

Njegova razdraženost se je polegla tudi zato, ker so njegove razmere polagoma prihajale v boljši tir. Sicer ni mogel reči, da se je resnično približal svojemu cilju in z globokim vzdihom si je priznal, da bo za to potreben daljši čas kot je računal. Toda zamašil je vsaj vrzeli, ki so nastale, ko je izguba dela v Pennsylvaniji izpodkopala ves red njegovega življenja in zagrozila, da naredi iz njega navadnega potepuha. Komaj se je spominjal, kako je preživel in pretrpel tiste neskončne tedne; tudi ni hotel misliti na to, koliko varčevanja in samozatajevanja je bilo treba, predan je prva mezda bila resnično njegova. Tedaj pa se je čutil neizmerno olajšanega in prepriča-

nje, da bo sedaj resnično lahko delal za svojo kmetijo, je tako blagodejno vplivalo na njegovega duha, da se je čutil kakor bolnik, ki je okrevaval po dolgi, težki bolezni in prevaril zdravnike s povratkom svojega zdravja.

V tistem času se je tudi vpisal v rudarsko društvo. Tovarišu, ki mu je razlagal pomene in namene, komaj slišne Pavlu, je dejal:

“Res ne vem, zakaj bi. Vi, ki ostanete tukaj do smrti, imate svoje potrebe, jaz pa ne bom nikoli Amerikanec. Moja kmetija je moj svet, zanjogaram, zaradi nje sem tukaj in kadar bo varna, se vrnem in pozabim na Ameriko kakor na hude sanje. Ampak zapišite me, da bom zapisan tam, kjer ste vi in da bomo tovariši.”

Vse življenje je na ta način postalo bolj mirno in Pavle je bil resnično zadovoljen, če bi bili le prihranki nekoliko večji in uresničenje njegovih srčnih želja nekoliko bližje. V tem pa so mu nekoliko pomagala Tonetova in Tilkina pisma, ki so mu zagotavljala, da je oče zdrav in za svoja leta krepak, da se dolgovi po malem odplačujejo in se mu ni treba bati neposredne nevarnosti. Sodel je, da Tone podpira očeta, da pa je ta pomoč le začasna in da bo treba dosti več za rešitev kmetije; toda čas je pridobljen in v sedanjem položaju je to skoraj toliko vredno, kolikor denar. Mislil je celo na to, da povrne Tonetu vsaj del njegovih prispevkov — za pomirjenje svoje vesti. Tudi Tilki je po dolgem času zopet pisal, prosečjo odpuščanja, da se tako redko oglašaja; a kaj bi mogel pisati, ko ni nič novega?

Meseci so potekali, ne da bi se zgodilo kaj važnega, ne da bi se izpremenilo kaj bistvenega, le s prihranki so bile težave čim dalje večje. Pavlu to ni šlo v glavo, kajti delal ni nič manj, zapravljal nič več, pa se je vendar zdelo, da denar kar kopni. Tovariši pa so začeli govoriti.

“Dolgo ne pojde več tako. Vse se draži, družba se pa dela, kakor da nič ne vidi in nič ne sliši. Če se sama ne zbudi, jo bo treba zdramiti.”

Pavlu se je nekoliko zjasnilo. Res je. Irec, pri katerem je stanoval, mu je povišal najemnino. Ko je bila njegova najboljša obleka že tako redka kakor sito, je bila celo dvatedenska mezda premajhna za novo. Kako, da ni sam opazil tega?

Klicali so ga na društvene seje, a to mu ni bilo všeč. “Saj imate odbor; čemu smo ga pa izvolili?” Pojasnjevali so mu dolžnosti odbora in pravice članov, on pa ni razumel njihovih razlag. Seje so mu dišale po uradu in so mu bile zoprne. Na njih so rabili vsakovrstne besede, katerih še nikdar ni slišal in jih ne bo potreboval ne pri kravah, ne na sejmu. A ko so mu povedali, da so izvolili deputacijo, ki pojde k načelniku zaradi plač, je bil zadovoljen.

“To je že prav,” je dejal. “Malo več denarja ne bo nikomur škodovalo, tudi meni ne.”

“Dokler je bila depresija, ni bil čas za to—”

“Kaj je bilo?” je nejevoljno vprašal Pavle.

“No — dokler se ni delalo —”

“Se ni delalo. Kdaj pa je bilo to?” se je začudil.

Terzin se je ujezil.

“Vedeš se res, kakor da si šele včeraj prišel v deželo. Tako je, ker se braniš vsake seje in te

nikdar nihče ni videl, da bi kaj čital. Ali ne čutiš v jami nič priganjanja. Ali se ti nikdar ni zgabilo, kadar te hočejo opehariti pri vagi? Ali se še nikdar nisi vprašal, zakaj potrebujejo na železnici toliko več vozov za premog kot prej? Ali sploh misliš kdaj na kaj drugega kot na kmetijo v starem kraju?"

"Če bi kdaj pozabil na kmetijo, bi dobil pogrebnišnik opravka z menoj," je vzrotil.

"Pa vendar je najbolje, da pozabiš nanjo, če nočeš misliti na nič drugega, zakaj denar, s katerim jo hočeš rešiti, ne pade iz nebes in če boš le nastavljal grbo, bodo mlatili po njej."

"Vi ste vsi preučeni zame," je zagodrnjal.

"Toliko učenosti bi si bil tudi ti že davno lahko pridobil če bi le hotel odpreti oči in ušesa. Nihče izmed nas ni imel visokih šol, ampak tudi življenje je šola, društvo je šola, naši časopisi so šola, prokleta potrebna šola, ti pa misliš, da se lahko bahaš s svojo nevednostjo in ne vidiš, da te vodi z zavezanimi očmi v pogin."

"Ne boj se zame, ne ti ne vsi drugi. Zase imam dovolj modrosti in za nikogar drugega je ne potrebujem."

"Lahko pride čas, ko boš želel, da bi je drugi imeli kaj zate, pa bo morda prepozno."

Koren se je oglasil.

"Poslušaj, Pavle! Nihče ni tako močan, da bi mogel živeti brez drugih. Tisti, ki imajo enako življenje, morajo biti složni, sicer bo vsak posebej tepen. To vendar ni nobena nerazumljiva skrivnost. Skupnost nam daje moč, tebi prav tako kakor nam drugim. Doslej je med nami vedno bila sloga, kadar je bilo dobro in kadar je bilo hudo. Le ti se upiraš in hočeš samotariti, tako da nikdar ne vemo, pri čem da smo s teboj. Preudari malo:

Vsi naposled lahko izhajajo brez enega, ali pa misliš, da ti sam lahko izhajaš brez vseh? Ne odgovarjaj zdaj! Preudari in potem odloči. Morda si kdaj slišal: Vsi za enega in eden za vse. Premisli, kaj to pomeni za delavce. In kadar boš imel odgovor, pridi nam povedat. Ne zdaj, ne. Potem, kadar boš vse mirno premislil, kadar te nič ne bo motilo in nič dražilo.”

Pavle ga je pogledal z dvomom v očeh, potem je povetil glavo pa jo hitro zopet vzravnal, se obrnil in naglo odšel...

Odposlanci delavcev so bili pri načelniku, a ko so se vrnil, je bilo prav tako kot da nikdar niso šli tja. Govorili so, da, marsikaj so govorili, še več so slišali, a vse, kar jim je pravil načelnik, bi se po Terzinovem mnenju dalo spraviti v eno samo besedo — figa! Načelnik je poznal mnogo napevov, njegova govornica je bila zdaj sladka, zdaj rezka, enkrat zapeljivo vabeča, drugič skrivnostno grozeča, pomen pa je bil vedno neizpremenjen: nič ne bo. Po njegovem bi rudarji morali poljubovati prah iz nebotečne hvaležnosti, da smejo delati in se jim ni treba razkropiti po svetu in beračiti. Odpušča jim, ker ne poznajo razmer; če bi imeli vpogled kot ga ima on, bi razumeli, da se družba bori za goli obstanek in ne bi žagali veje, na kateri sede. In še mnogo podobnega je govoril, tako da so Terzina srbele dlani in ga je srbel jezik in bi ga bil najrajši vprašal, ali jih ima res za take tepce, ki verjamejo vsako čenčo? Toda odposlanci niso imeli naloge, da bi začeli prepir z načelnikom in so se poslovili z obljubo, da sporoče tovarišem njegov odgovor in jim seveda prepuste nadaljnje sklepe.

“Sklepe, sklepe, sklepe? Kakšne sklepe?” je načelnik klical za njimi.

S kljuko v roki se je obrnil Terzin.

“Sami lahko ugibate, kakšen svetovalec je po-manjkanje.”

S tem so odšli.

Kar se je zgodilo v tej naselbini, se je ponavljalo v drugih in nenadoma so listi začeli pisati o “mezdnem gibanju v premogovni industriji.” Rudarska organizacija je bila v tem času že to, kar pomeni beseda — velik organizem, obsegajoč ogromno ozemlje, urejen kakor mogočen novodoben stroj z mnogimi kolesi, podvigi, jermeni, a vendar en sam stroj, živ, s srcem in z dušo. Družbe so spoznale, da nimajo opraviti s posameznimi “nezadovoljneži” in “hujskači”, temveč s tem organizmom. Tudi na tej strani plota se je začelo gibati, izmenjavali so se obiski, vršili so se sestanki in dolge seje, časnikarji so dobivali komunikacije, odpirala in zapirala so se vrata državnih uradov in pletle so se tajne vezi, nerazumljive nepoučenim zemljanom in skrbno prikri-vane nepoklicanim očem.

“Javnost” je zvedela, da so premogarske družbe popolnoma složne v vseh ozirih, ker mora biti vsakomur jasno, da sedaj ni čas za mezдне zahteve, ko so podjetja komaj prišla na pot okrevanja. Nekateri podjetniki in generalni ravnatelji so prav glasno potrjevali, da ni nobene razlike v mišljenju in da bi bila nemogoča, drugi pa so molčali in če je kak posebno radoveden reporter vprašal, ali je res, da so nekatere seje bile burne in so nekateri podjetniki zagovarjali pobotanje z delavci, je za odgovor dobil “uradni” buletin, ki ni njegovega suma ne potrdil, ne ovrgel.

Časopisi so začeli govoriti o “kritičnem položaju”. Večina listov je z milejšici ali ostrejšimi besedami obsojala nastop rudarskih voditeljev, ki “iz

sebičnih namenov zavajajo nepoučeno množico v času, ko preživlja rudarska industrija eno najnevarnejših kriz"; nekateri so pozivali rudarje, naj se otresejo vodstva, ki "igra politično igro na račun rudarjev"; majhna manjšina pa izražala simpatije z delavci in trdila, da so podjetniki sami krivi, če je industrija zavožena, češ, da so v tej deželi napredka zaostali vsaj za pol stoletja.

Naposled so se pričela pogajanja. Delavski zastopniki so trdili, da se sporazum lahko doseže v najkrajšem času, če je na podjetniški strani toliko dobre volje, kolikor na njihovi. Podjetniški izvedenci so odgovarjali, da so zahteve komplicirane in jih je treba temeljito preučiti. Stvar se je zavlačevala in med tem se je zgodilo nekoliko neprijetnih reči. V neki naselbini je prišlo do velikega pretepa s krvavimi glavami in nihče ni mogel dognati, kako se je pričelo in zakaj. Rudarji so govorili o tujcih, ki so se nenadoma prikazali v mestu, hodili od bara do bara, upijanili tu enega, tam drugega, govorili neslanosti, dokler ni nastal prepir za nič, se razvil v pretep, se prenesel na ulico, ko so ranjence pripekljali v bolnišnico, pa po tujcih že ni bilo več duha ne sluha. Toda časopisi so pisali o terorizmu delavskih hujskačev in o odgovornosti organizacije.

Rudarski odborniki so dejali: "Stara igra se ponavlja, dobro jo poznamo. Tovarišem le svetujemo, naj ohranijo mirno kri v vsakem slučaju."

Iz drugega tabora je prišel krik: "Hinavščina!"

Vse življenje po naselbinah je bilo izpremenjeno. Nekdanja pokojnost se je umaknila nemiru, ki ga nihče ni znal razlagati. Vse je pričakovalo, kaj prinese jutrnji dan, strah se je mešal z upom in slišale so se nenavadne besede: okužen zrak, zastrupljanje duhov, podtalno spletkarstvo...

Nekega dne je delovodja ustavil Pavla in ga povabil v krčmo, v katero rudarji niso zahajali. Nekaj časa se je obotavljal, boječ se kakšne neznane neprijetnosti, potem pa je premagal čut ubogljivosti. Delovodja je naročil pijače za oba.

“Odkod si ti?” je vprašal Pavla.

“Odkod? Iz Av—, ne, iz Jugoslavije,” je Pavle začuden odgovoril.

“Aha! Od tam prihajajo dobri delavci, zvesti delavci. Poznal sem več Čehoslovakov.”

“Ne. Jugoslavija.”

“No, da. Vse eno. Tukaj si našel kruha, kaj? Zato si sem prišel.”

Pavla je začelo dušiti. Kam to meri? Čemu to izpraševanje vesti?

“Seveda,” je dogovoril, a v njegovem glasu je bila bojazen.

Delovodja je ostro opazoval.

“Jaz nisem strašilo,” je dejal, “lahko mi zaupaš. Če sem kdaj koga imenoval bohaka ali hanka, je bilo to le za šalo. Taka je navada pri nas, a ne pomeni nič hudega. Tudi jaz sem začel kot navaden delavec, zato želim dobro vsem delavcem. Tako je pri nas, da vsak lahko pride naprej, če se vede kakor je prav in ne seda zapeljivcem na limanice. Kdo ve? Danes ali jutri boš morda sam lahko delovodja.”

“Jaz imam kmetijo v starem kraju.” Sam ni vedel, kako mu je to prišlo na jezik in v prsih ga je zbolelo, ker ni mogel izbrisati izrečene besede.

“O — tako!” Delovodja ga je pogledal po strani in se nasmehnil. “Tudi meni teče kmečka kri po žilah. Samo kmetije nimam. Niti ne vem, kdo je tam, kjer je gospodaril moj ded. Ampak razumem te, dobro razumem. Zato ti še bolj svetujem, drži se svojega dela in ne poslušaj hujskačev. Jaz služim

družbi, ti ji služiš, oba jeva njen kruh in to morava poplačati z zvestobo.”

“Jaz nisem —” je zajeceljal Pavle.

“Ničesar ti ne očitam. Zato govorim s teboj, ker se mi zdi, da znaš misliti s svojo glavo in ne ponavljáš, kar čvekajo tako zvani voditelji. Le misli, da te potrebuje tvoja kmetija, pa boš vedel, kje je tvoja pot, če drugi zabredejo. Družba daje kruha delavcem, ne pa puntarjem. Posebno, če pride tujec ob delo, hm...”

Ta “hm” je bil Pavlu bolj grozeč, kot če bi bil delovodja govoril o aretaciji, deportaciji in podobnih nevarnostih. “Hm” je bil še bolj nejasen od vsega, kar je slišal.

“Jaz nisem puntar,” je bilo vse, kar je spravil iz grla.

“Tega se drži, tak ostani, pa naj drugi store, kar hočejo.”

Pavle je pokimal, delovodja se je nasmehnil in odšel. Ko je Pavle vstal, ga je ustavil:

“Počakaj. Ni treba, da bi naju kdo videl skupaj . . .”

Pogajanja so se nadaljevala, položaj pa je dolgo ostal neizpremenjen. Naposled so rudarski zastopniki postali nestrpni in rudarji so na svojih shodih zahtevali odločitev. Nekateri govorniki so trdili, da nabirajo podjetniki cele trume stavkokazov in zavlačujejo le zato, ker še niso dovolj pripravljeni za udarec. Med podjetniki so bolj in bolj pridobivali tla tisti, ki so zahtevali boj.

“Prej ali slej postane neizogiben,” so govorili, zavračajoči zmernejše; “naj ga imajo sedaj, ko smo še močni. Če dobe po grbi, da bodo modri in zeleni, bomo imeli mir vsaj deset let, če ne za vselej!”

Končno je ta struja zmagala. Zadnji večer, preden je potekel rok, so časopisi objavili odgovor, ki je odklonil vse zahteve. Obrazloženje je bilo dolgo, polno tehničnih izrazov in dolgih števil, iz previdnih besed je puhtel čut za blaginjo delavcev, obenem pa skrb za bodočnost industrije, objava pa se je končala z apelom na javnost, ki naj bi vpoštevala težave podjetij v dobi naraščajoče konkurence, prihajajoče od razvoja vodnih sil in drugih naprav in z apelom na trezne delavce, ki morajo razumeti, da je vsa njihova bodočnost odvisna od bodočnosti podjetij.

Drugi dan so bili po vseh nasebinah shodi. Odborniki so poročali, govorili so pa največ navadni rudarji. Na vseh teh shodih je bila sklenjena stavka in osrednji odbor jo je odobril.

Pavle je ostal doma. Koren in Terzin sta prišla k njemu.

“Pred dolgim časom,” je povzel Koren, “smo ti rekli, da premisli in nam povej, kaj in kako. Odgovoril nam še nisi. Zdaj pa je čas. Odlašanja ni več.”

“Kaj naj bi odgovoril? Kaj jaz vem, kaj ste hoteli?”

Če nisi vedel prej, ti mora biti jasno zdaj,” je dejal Terzin. “Jutri gremo vsi na stavko. Kaj storiš ti?”

Pavle je gledal, kako bi mogel pobegniti, toda izhoda ni bilo. Vedel je, kaj stori, a bal se je povedati.

“Nič drugega nočemo vedeti kot to: Ali si z nami, ali proti nam? Ali si delavski tovariš, ali nisi?”

“Kmet sem,” je zarenčal Pavle. “Kaj hočete od mene? Ničesar vam nisem storil. Zakaj me preganjate in mučite?”

“Doslej nam še nisi storil nič. Vsaj ne veliko,” je dejal Koren. “A če greš jutri na delo, nam storiš toliko hudega, da ne bi mogel več. Izdaš nas, če storiš to.”

“Kaj me briga vaša stavka? Če delo ni potrebno vam, je potrebno meni. Jaz vas ne silim, da greste v jamo, če nočete. Zakaj branite meni?”

“Ali je to tvoja zadnja beseda?” je vprašal Terzin.

“Vsak mora skrbeti zase,” je odgovoril Pavle.

“Želel bi, da ne bi nikdar obžaloval te ure,” je spomizgnil Koren in se obrnil k Terzinu. “Mislim, da sva opravila. Pojdiva.”

Ko sta odšla, je Pavle dolgo hodil po sobi. V prsih ga je nekaj tiščalo in čutil je omotico kakor da je pil preveč. Hotel je za Korenom in Trzinom, kakor da še ni vse izgubljeno, kakor da jima mora še nekaj reči. Toda kaj? Tako je kakor je rekel — vsak mora skrbeti zase. In vendar je kamen v prsih postajal težji in težji. Vendar so to njegovi tovariši. Toda zaslužek ne prihaja od njih, temveč od družbe. Zakaj je življenje tako prokleta težko? Včasih se mu je vse zdelo enostavno, zdaj pa je vse tako zapleteno, da ni mogoče razvozljati. Včasih je natančno vedel, kaj je prav in kaj ni. Vsaj misli in verjame, da je vedel natančno. Sedaj je vse zmešano. Rudarji pravijo, da imajo prav. Da-a-a — ko so mu pravili, da so poslali de-de-de, da so jih nekaj poslali k načelniku zaradi mezd, je sam potrdil, da je to prav. Vse bi bilo lahko in gladko, če bi bil načelnik takrat primaknil par centov. Zdaj pa je vse narobe. Dobro bi bilo, če bi se plača zboljšala, ampak, za božjo voljo, izgubiti ne more še tega, kar ima. Oni drugi imajo domove, oni so Amerikanci. Njega je delovodja spomnil, da je tujec. V zemljo bi se moral po-

grezniti, če bi ga izgnali in bi se vrnil domov večji revež kot pri odhodu. In vendar — vendar — vendar ne ve, ali je prav ali ne. Sploh ne ve več, kaj je prav in kaj ni, kaj ukazuje Bog in kaj veleva hudič...

Truden je bil drugi dan, ko je s povešenimi očmi stopal proti rovu in zdelo se mu je, da so noži v očeh tovarišev. Le sempatje je izpod oči pogledal na stran in opazil ob cesti oborožene može, katerih še nikdar ni videl v naselbini. Malo ljudi se je z njim spuščalo v jamo in vsi so mu bili tuji. Oblečeni so bili kot premogarji, a kmalu se mu je zazdelo, da ne vedo o rudarstvu več kot on, ko je prvič prišel v jamsko temo. Nekaj časa so nekoliko brskali, potem so pa posedali kot da niso najeti za delo. Hotel je vprašati najbližnjega, zakaj ne dela, pa si je premislil. Ti ljudje niso bili podobni njegovim tovarišem. "Sodrga," mu je šinilo v glavo. "Barabe" bi jih imenovali pri nas. Z njimi naj bi se pajdašil? Dalo se mu je na jok in moral se je obrniti, da ne bi katerih teh potepuhov opazil njegovega zaničevanja in njegove boli. Oj ti hišica, oj ti polje rodno, nikdar ne boš vedelo, s kakšnim trpljenjem, s kakšnim ponižanjem sem te odkupil...

Kar je sam naredil v jami, ni bilo vredno — se mu je zdelo — ene pipe tobaka, toda nihče ga ni priganjal, nihče ga ni zmerjal. In nihče se ni zmenil za tuje vagabunde, ki so spali, popivali ali kockali.

9.

Stavka se je zavlačila, kakor da ne bo nikdar konca. Drugi teden je prišlo nekoliko več prvim "potepuhom" podobnih stavkokazov, ki so tudi delali le toliko, da so se lahkovernim ljudem mazale oči.

Kadar so vlekli mimo voz s premogom, so si rudarji pomežikovali: Kamenje. Ob cesti je bilo več oboroženih tujcev in Pavle je slišal, da je to družbina policija. S svojimi starimi tovariši ni imel nobenega stika, z najetimi stavkokazi se ni hotel pajdašiti in živel je kakor izgnanec. Le po ovinkih je včasih slišal, kaj se godi, a vedno je bil v dvomu, kaj bi mogel verjeti, česa pa ne. Kajti polagoma je le spoznal, da se trosijo laži, dasi ni razumel, odkod prihajajo in kakšen namen imajo. Enkrat je iz oddaljene naselbine prišla vest, da so rudarji napadli "lojalne delavce", jih nekoliko ranili in dva ali tri ubili. Čez dva dni je slišal delovodjo, ki je pravil nekim znanecem, da so se le pijani policaji stepli in da je ostalo nekoliko glav krvavih. "Ampak od teh 'bumov' se ne more pričakovati nič drugega," je dodal. Tudi to je bila Pavlu uganka, a nikogar ni bilo, da bi mu jo rešil.

Samotarsko življenje mu je postalo tako težko, da se mu je zdelo nemogoče prenašati. Prišli so trenutki, ko bi bil najrajši zbežal k nekdanjim tovarišem, padel pred njimi na kolena in jih prosil odpuščanja. Pa se je takoj zgrozil. Nemogoče je. Ničesar ni zakrivil. Najeti potepini, da, oni jim odjedajo kruh, on pa je, kar je vedno bilo njegovo. In če bi se brez obzira hotel vrniti mednje—kako bi ga sprejeli? Zbali bi se garjavca, da jih ne okuži. — Garjavca? Včasih mu je bilo res kot da si mora ogle dati kožo. Ampak vsega tega je kriva le samota, prokleta samota, v kateri postanejo človekove misli satani in volkodlaki ter mu pijejo kri. In kako bo, kadar bo končano, ko se vrnejo tovariši, premagani in osramočeni in ga bodo prebadali njihovi pogledi, njega, ki ga imenujejo Judeža?

Za božjo voljo, ne misliti na to, ne sanjati o tej

bodočnosti! Pridi, misel na kmetijo kot rešiteljica, edina, ki lahko ublažiš muke tega križevega pota.

Da, kmetija, oddaljena, nikdar ne pozabljena, tvoja odkupitev se bliža, četudi za strašno ceno...

Pavlu so zvišali mezdo — zaradi zvestobe.

Čudno! Čudno kakor vse, kar se godi okrog njega. Ko je delal kakor konj, je bila vsaka prošnja zaman, zdaj, ko se komaj igra v jami, mu dajo priboljšek, ne da bi prosil. Zakrohotal bi se, če mu ne bi bilo tako hudo pri srcu. Pritepeni postopači, ki sploh ne delajo, pa morajo biti še boljše plačani, saj sicer ne bi mogli zapravljeti, kakor da so našli zaklad.

O — kaj pomaga vse to? Mogoče bo vendar malo več prihraniti, da ne bo imel sivih las, preden se bo mogel vrniti.

Ampak vendar... Če so mogli njemu zvišati mezdo, če morejo vzdrževati vse te lenuhe, pri tem pa ne dobivajo premoga — kako, da ne bi mogli izpolniti tistih zahtev, zaradi katerih je zdaj vse narobe? Kakšna pamet je v tem? Kakšen red je to? Red? — Nikakršen red. Sama norost. Treba bi bilo moža, ki bi naredil red kakor so ga naredili v Nemčiji. Tam ima vsakdo delo in nobenih stavk ni. Če bi bilo tukaj tako, ne bi bilo vseh teh zmešnjav in on ne bi bil bolj nesrečen kot uboge duše v vicah.

Stavka pa se je nadaljevala. Včasih se je zdelo, da je bo v par dneh konec. Enkrat so bili potepuhi v rovu razburjeni, ker se je med njimi raznesla govorica, da so delavci opešali in se bodo v kratkem podali. Preklinjali so tako ostudno, da se je Pavlu, ki je slišal že marsikaj "krepkega" in včasih tudi sam ni bil izbirčen, gabilo in bi bil najraje skočil mednje in začel mlatiti, če ga ne bi bilo zadrževalo

brezmejno zaničevanje. Ušes si pa vendar ni mogel zamašiti in kar je slišal proti svoji volji, mu je povedalo marsikaj dotlej neznanega.

“Proklete šleve so, če se vdajo. Jaz sem računal, da bo trajalo vsaj še tri mesece. Potem bi lahko imel lepe počitnice.”

“Saj še ni bilo nobene rabuke.”

“Kam vruga nas pošljejo, če bo tukaj res že končano? Jaz sem se naveličal smrdljivih jam.”

“Nekaj neumnega se mi je sanjalo zadnjo noč. Da ne bo več stavk, se mi je sanjalo.”

“Samo bedaku kot si ti se more sanjati taka traparija. Kaj bi začel, če bi se res zgodilo kaj takega? Za nobeno umetnost nisi — ubili bi te, preden bi kaj opravil. Delati bi moral, haha!”

Nadaljevali so na ta način in kleli vmes, Pavle pa ni več poslušal. Obračal je nekatere besede v glavi in jih tehtal. Umetnost. Kakšna umetnost? Umetniki delajo podobe, kipe in take reči. Ne eden izmed njih ni podoben poštenemu človeku, kaj še umetniku. Umetniku, haha!

Naenkrat ga je udarilo po glavi: ne, to ni smešno... Ujeli bi te... Lopovi, lopovi! Bogve kakšna tolovajstva imenujejo umetnost. Ali vedo tisti, ki so jih najeli...? Ali ne morejo izhajati brez zločincev? In on — on je pahnjen v tako družbo...

Vse govorice o kapitulaciji rudarjev pa so bile neosnovane. Tu pa tam je kak posameznik opešal, a na potek stavke ni to nič vplivalo.

Pavle bi rad zvedel, kaj delajo njegovi nekdanji tovariši, kako žive, kako prenašajo pomanjkanje, v katerega so na vsak način zašli. Razmišljal je o tem po cele ure, poti pa ni našel. In stavka se je nadaljevala.

Potepuhi v jami so postajali vse bolj objestni, kadar niso spali, a na Pavlovo zadoščenje so veliko spali, ker so prekročali noči. Pavla so prezirali, kakor da ga ni in za to je na tihem hvalil Boga.

Enkrat se je eden izmed njih premetaval v spanju, ali pa morda ni mogel spati. Pavel je bil predaleč, da bi mogel vedeti, kaj je z njim. Nenadoma pa je vstal in poznalo se mu je, da je bil pijan kot klada. Opotekal se je in zaletel v neki steber. V pijani jezi je klel in začel s pestjo udrihati po stebru, kakor otrok, ki ne pozna razlike med živim in neživim. V bližini je ležal kramp — kdove kateri izmed ničvrednežev ga je pustil tam. A pijanec ga je opazil, ga pograbil in zavihnel proti stebru. Pavle je slišal udarce, pogledal, kaj se godi in zakričal: "Nehaj s tem, hudič! Ali ne veš, kaj delaš?" Pijanca je to razkačilo in zamahnil je še z večjo silo. Pavle je pohitel, kolikor je mogel, a potepuh je še parkrat udaril po stebru, preden ga je Pavle mogel pograbit. A bilo je prepozno. Ves čas, odkar se je stavka pričela, se ni nihče brigal za tramovje, ki je morda že prej bilo trohnelo. Pijanec se je branil s krampom, a nenadoma ga je izpustil z divjim krikom in se zgrudil. Pavla je zadelo nekaj trdega, prijel se je za glavo in izgubil zavest. Ko se je zavedel, je ležal v čisti postelji, v veliki sobi, kjer je nekaj čudno dišalo. Neka ženska je pristopila. Vprašal jo je, kje da je. Odgovorila mu je: "V bolnišnici. Pa nič ne govorite. Samo počivajte, dokler ne pride zdravnik."

"Kako — kako dolgo sem tukaj?"

"Pssst! Tri dni. Nič se ne bojte, ozdraveli boste, le mirni morate biti, popolnoma mirni."

Popravila mu je odejo in odšla k drugi postelji.

Nekaj časa je gledal za njo, a kmalu so mu trepalnice postale težke, zakrile oči in zadremal je.

10.

Ko je Pavle toliko okreval, da ni bilo več nevarnosti, so ga začeli izpraševati, kaj da ve o nesreči. Trudil se je, da bi zbral svoje misli, a dolgo se mu je zdelo, da zija v nekakšno praznino, v kateri se tu pa tam prikaže kakšna meglena podoba. Ves čas, odkar se mu je vrnila zavest, je užival mir, ki mu je objemal telo in duha in branil vsaki neprijetni misli pristop. Nobenih spominov si ni želel in nobeni se niso dvignili iz brezdna, v katerega so se pogreznili, ko se je njegova duša ločevala od telesa in bi se bila ločila, da niso spretne roke zdravnikov našle pretrgane niti in je zvezale. Najlepše je bilo tako kakor je bilo — mirno ležati, globoko dihati, poslušati tišino, včasih gledati sončne žarke, padajoče skozi okno tako, da bi se jih lahko dotaknil s prstom in jih spletal v zlate štrene; in včasih sanjati o zelenih gričih in bistrih potokih, o hišici sredi njiv in o plotu, za katerim cveto šmarnice in potočnice, bohotne potonke in dišeče rože. O — in včasih slišati glas iz neskončne daljave: Pavle, kako ti je? Pavle, jaz čakam nate...

Kako dolgo že uživa to blaženost? — Sonce vzhaja in sonce zahaja, dan sledi dnevu, a Pavle jih ni štel. Pozabil je, da imajo ljudje koledarje in pratike in da je čas dragocen. V njegovem sedanjem svetu ni bilo časa in nobene zamude se ni bilo treba bati. Samo lepe slike so se menjavale pred njegovimi očmi in tudi te so odplavale, kadar so se utrudile zenice in oči in tista čudna naprava pod lobanjo, ki jih sprejema.

Zdravnik mu je dejal:

Še par dni, mladi mož, pa boste lahko zapustili posteljo za nekoliko ur. Potem še par dni, pa vam bomo dali palico v roko in pojdete malo na vrt, da se vam noge razgibajo in se privadijo hoji. Sedaj ste kakor otrok, ki se uči rabiti svoje ude, toda zdrav otrok s spečimi, a polagoma dramečimi se močmi. Potem pa le še par kratkih tednov, pa se poslovite od nas in kmalu pozabite na vse bolečine in muke, na obveze in zdravila in na posteljo, ki vas je držala, kakor da ste prirasli nanjo. Tako bo, kakor da ste živi in zdravi vstali iz groba, iz globokega podzemeljskega groba in premagali smrt."

"Hvala, gospod doktor," je kimal Pavle z lahnim smehljajem; "vi ste me rešili smrti. Nikdar ne pozabim tega, poplačati pa ne morem, ne bi mogel, tudi če bi bil bogat kakor tisti, ki so naši gospodarji."

Zdravnik ga je potrepil po rami.

"To naj vas nič ne skrbi. Mi smo vojaki; v nasprotnih zakopih so telesne in duševne bolečine, grozeče trpljenje in prežeča smrt; če zmagamo, imamo enako zadoščenje kakor vojaška četa, ki je pregnala sovražnika z domače grude in rešila svobodo."

Ko je odšel, so njegove besede še dolgo odmevale v Pavlovih ušesih. Začudil se je sam nad seboj — nenavadne, visoke besede, pa so mu razumljive... Ko jih je poslušal, je bil v njegovi duši mir in nič tiste nestrpnosti, ki je vedno vstajala, kadar je kdo izpregovoril o njemu novem, nepoznanem predmetu. "Kakor otrok ste," je dejal zdravnik, "in kakor otrok morate zopet vaditi svoje ude." Da, kakor otrok, ki se mora učiti, da

ne ostane neveden in ne počenja samih neumnosti, misleč, da je prinesel vso modrost s seboj, ko je prišel na svet. Da, bil je neveden in neumnosti, ki jih je počel, je moralo biti več kot poln koš in drugi, ki jih je imel rad, so trpeli zaradi njih in sam je trpel in nikomur ni mogel razodeti svojega trpljenja.

Iz praznine je nenadoma izbruhnilo vprašanje: "Kaj je z njegovimi tovariši? Kaj je z njihovo stavko?" — Bog, o Bog, govorili so, da se bodo kmalu morali podati. O Bog nebeški, ne dovoli tega! Kaznoval si me, ne kaznuj me še strašneje! O Bog, zakaj mi nisi odprl oči, da bi bile znale gledati kakor — kakor zdravnikove. Kaj sem njemu jaz? Kakšno korist ima od mene, pa me je iztrgal smrti, neznanega tujca in v njegovi zmagi je vse njegovo zadoščenje...

Izpraševalci so se vrnili enkrat, pa še enkrat in polagoma so se nekoliko povezale niti njegovega spomina in povedal jim je, kolikor je vedel, kako je bil najeti stavkokaz pijan, da ni vedel, kaj počenja, kako je tramovje moralo biti trhlo, kako je sam prepozno opazil pijančevo divjanje, kako mu je izpulil kramp iz rok in potem — potem — potem... Majal je z glavo. Potem je bila sama tema, dokler se ni zbudil v bolnišnici...

Da, tisti les bi bili morali že davno izmenjati, so mu povedali. Preiskava je pokazala, da so delavci imeli prav, ko so zahtevali popravke. Da, zakopan je bil skoraj dva dni. Takrat so stavkarji pozabili na vse drugo in tvegali svoje življenje, da bi rešili, kar bi moglo biti še živega v jami. Dvoje mrtvih trupel so spravili na dan, drugi so bili več ali manj pobiti. Da, on je plaval pet tednov med življenjem in smrtjo, ampak narava mu

je dala toliko moči, da se je uprla in se življenje ni dalo ugonobiti.

Stavka? — O kajpada, stavka je bila potem kmalu končana.

Eden izpraševalcev ga je gledal, kimal in dejal:

“Vi ste jo pomagali končati.”

“Jaz?” se je začudil Pavle.

“Nevedoma in nehote. Po tisti nesreči se družbe niso mogle več upirati. Izgubile so vse simpatije in do veljave je prišel glas tistih podjetnikov, ki so od početka zagovarjali pobotanje. Med najetimi stavkokazi so našli nekoliko tolovajev, ki jih je policija že dolgo iskala — povsod, samo ne tam, kjer so “služili redu.”

Pavle je poslušal in v njegovi duši je bilo nekaj živega, kar se je moralo pravkar zbuditi. Valovalo je kakor široka in globoka reka in ostrilo njegove čute. Besede so prodirale skozi ušesa in segale do srca in oči so mu postajale jasne kakor da je veter odpihaval meglo izpred njih. In v duši mu je bilo blago kakor da je okopana in sproščena in zna peti...

Naenkrat ga je nekaj pretreslo. Zvil ga je krč, v prsih mu je postalo vroče, dvigalo se je v grlo, v lica, v oči in privrele so solze in tekle in ni jih mogel ustaviti.

Bolničarka je pristopila in se sklonila nadenj.

“Mir, Pavle, mir! Nič se ne vznemirjajte. Vse bo dobro, vse je dobro.”

Pavel je ihtel.

“Tovariši, moji tovariši, moji rešitelji, nikdar mi ne bodo mogli odpustiti...”

Bolničarka mu je z robcem obrisala solze in mu položila roko na čelo. Bila je čudotvorna

dlan; s svojim dotikom je ustavljala solze in blažila ihtenje...

Ko se je Pavle nekoliko pomiril, se je počasi obrnila, stopila do vrat, še enkrat pogledala Pavla, mu pokimala in odprla. Vstopilo je pet rudarjev, med njimi Koren in Terzin. Bolničarka je namignila proti postelji, stopili so tja in Koren je iztegnil roko.

“Pavle, veseli nas, da si ji ušel, tisti stari beli babi, ki ne zna čakati, da pride njen čas.”

“Zdrav, Pavle, zdrav,” je dejal Terzin.

Vsak ga je pozdravil in mu stisnil roko.

Pavle jih je gledal s solznimi očmi, a te solze so bile drugačne. Potem je s plahim glasom izpregovoril:

“Tovariši, tovariši! Ali me morete sprejeti za tovariša? Ali morete odpustiti?”

“Človek je zmotljivo bitje. Vsi smo ljudje. Vsi smo se morali učiti. Tvoja šola je bila trda...”

11.

Prijatelj, ki je služil “za prakso” pri državnem pravnikištvu, je sedel s Tonetom v kavarni. Prelistavala sta časopise in Tone je bil nervozen.

“Slepci, sami slepci!” je vzkliknil. “Ne morejo ločiti dneva od noči, ne vidijo, kaj je zapisano na nebu. Taka doba in taki pritlikavci, kjer je bilo treba velikanov! Jaz razumem, ti razumeš, pisar v zaprašeni kanceliji, krovce na strehi in cestni pometlač — vsi razumejo, kam plovemo, krmarji držav pa imajo same želje in upe in pričakujejo čudež, da jih izpolni.”

“Mir je zavarovan. Ali ni to glavno?” je leno odvrnil prijatelj.

“Mir! Kdo veruje v ta mir?” V Tonetu je

vrelo. "Le bebec še veruje obljubam in podpisom. Mir! Za par mesecev in za kakšno ceno! To je program, po katerem pridemo vsi na vrsto, drug za drugim, vsak brez pomoči, dokler ne bomo pohrustani vsi. Zakaj so trobili tisoč let, da je v slogi moč, če se je ustrašijo, kadar bi bila najbolj potrebna?"

"Hm — vsak se boji zamere. Majhni narodi potrebujejo prijateljstvo velikih in ga ne smejo preiskovati z drobnogledom."

"Ali verjameš, kar govoriš?" se je zavzel Tone.

Prijatelj se je ozrl po drugih mizah in odgovoril:

"Seveda ne. Kdo bi verjel? Ampak tako se govori. — Povej mi: ali misliš, da pojdejo hitlerjevci kmalu naprej? Ali smo mi zdaj na vrsti?"

Tone je s prsti bobnal po mizi.

"Ti vprašuješ preveč. Seveda bodo silili naprej, bili bi pa neumni, če bi nam povedali, kam sunejo najprej."

"Če misliš da nas politika prijateljstva in klečeplazenja ne reši, bi ti malo več previdnosti ne škodovalo?"

"Zakaj?" se je nasmejal Tone. "Jugoslavija še ni nemški protektorat."

"Ne. Ampak lahko postane."

"In kaj misliš?"

"Da te bodo gestapovci prav dobro poznali. Da te menda že zdaj poznajo."

"Gestapovci? Kaj se ti sanja? Jaz sem očital vladi že mnogo grehov in dobro veš, da me ni božala z rokavicami. Ampak da nas je prodala, tega ne verjamem in tudi ti ne moreš verjeti."

"Mm-ne. Toda gestapo ne deluje le v sedanji Nemčiji, temveč po vsem svetu, ki naj prej ali slej

postane nemški. Njeni ljudje so pri nas prav tako kakor na Kitajskem, v Afriki, v Ameriki, skratka, povsod. In povsod imajo črne liste in bele za bodočo porabo. Ti ne pričakuješ, da bi bil zapisan na zadnji."

"Nič mi ni mar, kam me oni zapišejo. Kar so dosegli doslej, so dosegli s plašenjem. Tega se moramo otresti. Pregarjati moramo strah v nižavah in v višavah."

"Pregarjaj ga, kolikor znaš in moreš. Ampak če kdaj vendar pridejo v naše kraje, boš med prvimi, ki jih poiščejo —"

"Kdo pa ti je to povedal? Kdo —"

"Eh — slučaj ima svoje roke marsikje, pa naj pravijo filozofi, kar hočejo. Včasih kdo blekne več kot je hotel. To naj ti zadostuje. Mislim, da se poznavata."

"Da, mislim, da se poznavata. Ampak kaj—?"

"V Ameriki imaš brata."

"Pa da bi pobegnil tja? Nee — tukaj je treba dela."

"Ne danes. Delaj, delaj, čeprav ti bo delo poplačano le s konfiskacijami, zaslišavanji, zapori —"

"Človek se privadi."

"Ampak kadar bodo tukaj —"

"Če bodo!"

"Dobro, če bodo. Tedaj menda ne bo tako lahko priti, kamor bi želel. In če te postavijo ob steno, ne bo to nikogar odrešilo, nikomur pomagalo."

Tone se je zamislil.

"Razumem te. No — potni list ne more škodovati. Hvala, da si me opozoril."

"Nič hvale med prijatelji. — Kako pa je s tvojim očetom?"

“Zdrav je. Rad bi videl, da bi se vrnil Pavle. Pa menda je bolje, da je zdaj tam. Piše malo, seveda s peresom se ni nikdar rad ukvarjal. Pošilja pa malo več denarja za kmetijo in zato mislimo, da se mu ne godi preslabo. Tilka čaka. Ona bi bila pripravljena, izseliti se v Ameriko, ampak vsi vemo, da ga kmetija preveč vleče in ne bi mogel biti srečen nikjer drugod. Seveda, v Ameriki niso tla tako vroča kakor tukaj...”

12.

Čas je lezal po polževo, čas je dirjal bliskoma. Zjutraj bi bil človek zaklical: “Pridi, poldne, pridi, pridi hitro!” — zvečer pa: “Ustavi se, dan, saj še ni čas!”

V Ameriki so bili kakor na galeriji, odkoder obseže oko ves oder in opazuje igralce in dejanja. Drama je bila polna napetosti, igralci so bili celi narodi, dialog pa se je pisal sproti in prinašal neprenehoma nova presenečenja, nova razočaranja. A le malo gledalcev se je kdaj vprašalo, kako more biti igralcem pri duši...

Pavle je živel v Minnesoti.

“Tako je v Ameriki, da danes ne veš kje se zbudiš jutri. Komaj je prišlo življenje v pravi tir, komaj smo se tovariši bolje spoznali in se je naše prijateljstvo vkoreninilo, pa je zapihal veter in nas razgnal na vse strani. Naše nekdanje naselbine ni več. Ali bi verjeli, da je mogoče kaj takega? Čes bi kdo dejal: “Žalca ni več,” ali pa “Brežic ni več,” kdo bi mogel verjeti. Zdaj pa pravim: Naše nekdanje naselbine ni več — in govorim resnico...”

“Žalec stoji in Brežice stoje. Ampak v celi Ameriki ni toliko razdejanja kolikor v eni sami majhni deželi v Evropi.”

Pavle je pokimaval in odmajaval in dejal:

“Po mojem je Evropa znorela, to pa zato, ker ni reda nikjer razun v Nemčiji.”

“V kakšni Nemčiji? Red! Tak red za druge narode, kakršen je bil za Žide v Egiptu.”

Pavle je skomizgnil in obrisal bar. “Gost ima vedno prav, četudi se ne strinjaš z njim.”

“Well, kakor misliš. Politika in jaz se ne pajdašiva. V Ameriki nas ne boli, kar se godi onkraj luže.”

“Poljake boli in Norvežane in Francoze, tudi tiste, ki so tukaj.”

“Da, oni se mi smilijo.”

Na jeziku mu je bilo, “če bi se bili pobotali z Nemci, bi zdaj imeli mir in red,” toda spomnil se je, da ima gost vedno prav in ne bi gospodarju nikakor bilo všeč, če bi postavljaj karkoli pred profit.

“In če bi prišli na Štajersko, bi tudi tebe bolelo.”

“Well . . . moje kmetije menda ne bi odnesli . . .”

Na tihem je mislil, da bi bilo za kmetijo bolje, če bi prišli. Sicer pa ni verjel, da sploh pridejo, kajti slišal je nekaj o prijateljstvu in o pogodbah in prvič je v duši pohvalil jugoslovansko vlado, ker “dela za mir”.

Čas je lezel v salunu in dirjal preko sveta in nenadoma je bila Jugoslavija na vrsti. Slovenci v mestu so bili vsi razburjeni. Mnogo se jih je shajalo v gostilni, v kateri je Pavle stregel. Vmešaval se ni v njihove pogovore, ujel pa je marsikatero besedo. Lovili so vesti, kakor da jim gre za življenje. Te pa so se menjale kakor aprilsko vreme. A naposled je počilo.

Pavle ni hotel verjeti, kar so govorili. Včasih so zahajali v gostilno tudi drugi, s katerimi se je lahko bolj strinjal, a teh ni bilo več. Morda bi oni povedali kaj drugega. In vendar — ti, katere je slišal, so bili taki, da bi jih imenoval tovariše po tem, kar se je naučil v bolnišnici in ko jo je zapustil . . .

“Hitler hoče red,” so govorili oni drugi. To je hotel Pavle.

“Naciji divjajo po štajerskem kakor divjaki, ne, kakor zverine,” so govorili gosti.

Po svojem okrevanju je mislil, da so se razpršili dvomi, sedaj pa se je prikazal nov in ga je mučil neusmiljeno . . .

Nove vesti so prihajale, na druge strani se je obračala pozornost sveta, v Ameriki se je izpreminjal zrak. Pavle je bil na trnju. Dvom je našel igle, ki so pikale, nože, ki so bodli . . .

Rusija! Rusija! . . .

Od sten je odmevalo . Oči so govorile. Na obrazih je bilo čitati — strah, upanje, potrnost, slavo . . .

Štajersko, štajersko — je šumelo Pavlu v ušesih . . .

Nekega dne je stopil gospodar v gostilno.

“Pavle! Odpaši predpasnik! Zunaj je nekdo. Govoriti hoče s teboj. Iz starega kraja. Lahko ga povedeš v malo sobo.

Iz starega kraja!

Pavle ni potreboval priganjanja. Kakor bi trenil je bil zunaj. Pred njim je stal Tone . . .

Ko sta sedela za mizo v mali sobi in je Pavle iztresel vso košaro svojih vprašanj, ga je Tone dolgo gledal, kakor da ne ve, kje začeti. Videti je bil prestar in sama resnoba je bila zapisana v gubah njegovega čela. Naposled je povzel:

“Pavle, ti nisi otrok in Amerika te je menda naredila močnega. Treba je, da si močan, če hočeš slišati, kar ti imam povedati. Ali si pripravljen?”

Pavla je dušilo. Pokimal je. Potem se je posilil.

“Govori, Tone!”

“Zaradi kmetije si šel v Ameriko. Garal si, da bi rešil svojo kmetijo. Trpel si zanjo. Pavle, tvoje kmetije ni več.”

“Ni — več? ... Kako bi bilo to mogoče?”

“Povelje je prišlo, da mora oče v treh urah zapustiti dom. V treh urah... Kar more povezati v culo, sme vzeti s seboj. Ne denarja. Ne več kot trideset dinarjev. In v treh urah mora biti gotov. Sicer pridejo vojaki... Tak ukaz je bil izdan v vsej okolici. Rekli so, da je Štajersko nemška dežela. Slovenci je ne smejo več okuževati.”

“Neee, ne!” je zazijal Pavle, “ne!”

“Če bi mogel reči, da lažem! Da bledem... Ampak ti ne veš, ti si ne moreš zamisliti, kako je.”

“Pa — oče? Kaj je storil?”

“To je, Pavle! Oče... Poslušal je povelje kakor kip. Kakor da se ga ne tiče. Počakal je, da so odšli. Slišal je, da že čakajo Nemci, ki se priselijo, čim bo hiša prazna. Ne vemo, kaj je delal kakšni dve uri. Lahko si mislimo. Dve uri sta minili. Tedaj je šinil plamen iz hiše. Kmalu nato je bil skedenj v ognju. Pa hlev. Po vinogradu so bili kupi suhih vej. Tudi to je gorelo. V vasi je nastala zmešnjava. Prebivalci so se pripravljali za odhod, Preden se je nekdo spomnil na gasitev je bilo prepozno. Ostalo je nekaj ožganega zidovja. Nihče se ni naselil na kmetijo.”

“Pa oče! Oče! Kaj se je zgodilo z očetom?”

“Niso ga dobili divjaki,” je dejal Tone, a moč ga je začela zapuščati in glava mu je klonila. “Med opeko so našli njegovo truplo. Živ jim ni hotel priti v kremplje.”

“Oče! Oče!” Zatulil je Pavle, kakor na smrt ranjena žival in telo se mu je treslo in solze so se mu vlile kakor da se mu tajajo oči.

Tone ga je pustil, da se je izjokal. Potem je iz svoje izmučene duše izbrskal nekoliko besed tolažbe.

“Pa Tilka?” se je spomnil Pavle.

“Njo so rešili dobri ljudje. V nevarnosti je bila tudi ona. Verjemi, da ni bila šala. Taki dogodki se ne pozabijo. Nemški vojak ji je hotel storiti silo. To, pravijo, je njihova pravica. Bilo je v kuhinji. Branila se je. Na mizi je bil nož. Pograbila ga je z levico, ker ji je desnico zvijal napadalec. Zabodla ga je v hrbet. V strahu, da jo najdejo in jo bodo mučili, preden jo usmrte, je dvignila nož proti sebi. Za roko jo je prijel gospodar, pri katerem je služila. On in žena sta jo skrila v skupino izgnancev. Sedaj je v južni Srbiji in čaka nate.”

“Tone, bodi zahvaljen,” je dejal Pavle. Brat je videl, da komaj govori, da se komaj drži na nogah. Saj ni bilo njemu nič drugače.

“Lezi, Pavle, in spočij se. Izbrisano ne bo nikdar, kar se je zgodilo, izpremeniti pa ne morejo tega ne naše besede, ne naše solze.”

“Kaj nameravaš ti, Tone? Ostaneš tukaj?”
Tone je odkimal.

“Na svetu so še naloge. Mislim, da tudi jaz lahko še kaj storim, da se človeštvo reši pošasti, ki mu žugajo z uničenjem vsega dobrega in pravičnega. Izučil sem se v letalstvu. V Kanado poj-

dem. Upam, da me sprejmejo in morda pošljejo tja čez."

"Vzemi me s seboj, Tone! Ne znam letati, ampak pozabil še nisem, kako se drži puška in kako se strelja. Mislil sem, da nikdar ne bom potreboval druge kot lovske. Motil sem se tudi v tem, motil kakor norec. Morala je priti največja strahota, da mi je odprla oči. Na svetu so zverine v človeški podobi in zaradi njih je pekel. Vzemi me s seboj!"

Pavle je kimal in razmišljal.

"Zverine, zverine. Ampak za njimi se skriva še več in morda odkriješ tudi to. Zdaj pojdi in se spočij, da se ti umirijo misli in okrepeča telo. Jutri bova govorila ..."

SUŽNJI PONOČI

MILAN MEDVEŠEK

V DELAVSKI četrti, ki se vije vzporedno z ogromnim morju podobnem jezerom Eriejem, je trenutno vse mirno, kakor da je vse zamrlo. Temni obrisi tovaren nekako prihuljeno žde v gosti, kadeči se megleni sivini in se mogočno vzpenjajo nad majhnimi, ponižnimi hišicami, ki so nasejane druga tik druge tako nagosto kakor vojaški šotori. Ulične svetilke so pa daleč narazen razpotaknjene in zdi se, da njih dremotno brljenje daje okolici še bolj temačno lice.

Ura je dve po polnoči. Vse je tiho, tako tiho, da se tišina sliši, toda Cleveland, mesto železa, jekla, strojev, konglomerat tujezemcev, torišče industrijskih sužnjev, nikoli ne spi. Nenadoma se nekdo oglasi pred nekim zakotnem salunom in se prične tragično-pijano daviti z neko novo, popularno melodijo, ki te spominja na cvilečega psa, ki je sit zvonjenja; na vzhodni strani, daleč nekje, se zadere sirena, nato še ena in še ena, tule nje pa polagoma zamira in se utaplja nekje na južni strani mesta. Ponovno se vse pogrezne v neko svojevrstno topo dremoto, dokler je ne prekine pritajeno, melodično brnenje avtomobila, ki od sekunde do sekunde glasneje narašča, poje — mahoma pa preseka megleno ozračje strahovit pok: "Chrysler" se je s 60-miljsko brzino zasekal v železne stebre tramvajske cone in se skoro razklal z vozniki vred.

V prvem nadstropju, črne, napol podrte hiše nekdo odpira okno in ga zopet tiho kakor tat zapira . . .

Tišina.

Nekje se prebudi tramvaj in prične otožno drgniti svojo enoglasno pesem, ki priliva umazani, v meglo zaviti ulici še globljo tesnobo.

V reki Cuyahogi zapiska vlačilec ladje.

Na progi New York Central puha in zvoní lokomotiva.

* * *

Ura je tri po polnoči. Prebivalci v delavski četrti mirno spe . . . toda Cleveland, mesto železa, jekla, strojev, konglomerat tujezemcev, torišče industrijskih sužnjev, nikoli ne spi . . .

V hiši, številka 904, na cesti A. se zabliška luč v vlažno noč. Mlada Poljakinja mrzlično plane iz postelje, silovito strese svojega moža in prestrašeno zakriči:

“Tonny, Tonny, kje je otrok?!”

Tonny se z muko dramí; vse telo ga boli in nekaj mrmra, ko pa ga žena še silneje strese, se dokonca prebudi in razdraženo zarentači:

“Kaj me budiš?”

“Otroka ni!” obupno vpíje mlada mati.

“Kaj se mu je zgodilo?” se on prestraši in že bliskovito skoči iz postelje. Tedaj pa mati zagleda izgubljeno dete, ki se je dušilo med odejo — oče je skoro ležal na njem! Ko mati nato ugotovi, da je otrok izven nevarnosti, prične jezno zmerjati moža, češ, da leži kakor klada, on pa se ponižno opravičuje:

“Ne morem pomagati, delo me tako zmuči in zbije, da v spanju sploh nič ne čutim, kakor da bi bil mrtev — telo mi popolnoma otrpne. Sama veš, da često ne čutim telesa še potem, ko se zbu-

dim. Otroku bo treba kupiti posebej posteljo!"

Tonny Filkowsky je kopač v jarkih že zadnjih deset let. Kadar premišlja o svojem delu, se mu zdi, če bi bila vsa tista zemlja, ki jo je izkopal v teh letih, zvožena na en kup, bi kup zrastel v ogromnost Himalajskega gorovja in segal do neba, ali pa bi zasipal vse Eriejsko jezero, tako da bi šel lahko peš v Kanado. Toda Tonny ni utrujen radi večnega kopanja zemlje. Saj je močan, cel orjak. Truden je radi tega, ker stoji za njegovim hrbtom delovodja in neprenehoma pazi nanj, da ne bi kakšenkrat premalo zamahnil.

V hiši, številka 1071, na cesti B, spi delavec Turocy, ki je v tovarni težak ali laborer. Dnevno vzdigne približno tisoč železnih ponev, ki so napolnjene z jeklenimi izdelki. Vsaka ponev tehta 135 funtov, torej dvigne 135,000 funtov na dan, 675,000 na teden, 14,175,000 na mesec, ali — 3,118,500,000 (tri milijarde sto osemnajst milijonov petsto tisoč) funtov na leto.

Turocy dela v tovarni že dvajset let in kljub temu se delu še ni privadil; silno ga utruja, docela izmuči. Na večer prihaja domov skoraj po štirih in komaj čaka, da zleze v posteljo (često zadremlje pri mizi še predno se umije in povečerja), toda v spanju ga pogostoma biča še hujše trpljenje, kakor pa v tovarni. Roke, ki so težko vzdigovale in se napenjale skozi ves dan, mu ponoči popolnoma odrevene in telesna bolečina se spremeni v hude, moreče sanje. Sanja, da mu tiči roka v konjskem gobcu (v gobcu ponižne, domače živali!), on pa z vso silo napenja svoje jeklene mišice, da prepreči izgubo roke, vendar vse zaman — mišice niso kos ostremu zobovju! Čuti, sliši, kako se zobovje zagrizuje v meso, kako se mišičevje trga, poča; srce se mu krči in

bolečina mu para možgane, tedaj pa napne zadnje sile in sunkoma potegne roko — težak Turocy se prebudi. Ves poten in tresoč se po vsem telesu bolestno zastoče v noč: "Joj, joj, joj!..."

V hiši, številka 1330, na cesti C. sanja mehanik Schweiger. V tovarni že nekaj dni popravlja stroj, toda ga ne more popraviti. Skozi vso noč prisluškuje kolesju in motorju, odvija in privija vijake, cevi, pipice, premika vzvode in zopet prisluškuje, si napenja možgane in se ozira po delovodju, ki nanj strelja s pogledi, kateri govore: "Well, če ne znaš dobro svoje obrti, te bom pač moral odsloviti!" Schweigerju je vsa noč ena velika môra in trepet pred izgubo svojega dela.

V hiši, številka 2002, na cesti D. spi produkcijski strojnik Marn. Tudi njemu se v spanju nič bolje ne godi kot zgoraj opisanim. V tovarni stori precej lepo število gibov: pri strugalnici 5,000, pri vijačnici 10,000, rezalnici 8,000, vrtilu 7,000 in pri tolkačih 10,000, torej nič manj (najbrže več!) kot 50,000 gibov v osmih urah, zato je čisto naravno, da se giblje tudi skozi vso noč: krmarji in krili z rokami — večasi oplazi svojega brata po obrazu — kreče iz glavo, pritiska z nogami na pedale, ob enem pa neprenehoma šteje, šteje: ena, dve, tri — do štiri in šesdeset, in potem zopet od začetka, nato pa prične množiti: 5x64 je 320, 12x64 je 768, 20x64 je? ... itd., itd., kakor računa v tovarni.

Tudi strojniku Marnu se telesna izmučenost zaperi v možgane in mu izsili grozne sanje: nanj strelja najboljši prijatelj, potem pa se sanje hipoma zasučejo: po mnogih letih se snide s svojo materjo med njima pa se takoj vname prepir — radi skodelice črne kave — in mati ga naskoči z dolgim kuhinjskim nožem: določno čuti, kako

se nož zarezuje v glavo, globlje in globlje k možganom, hoče se braniti, toda roke so mu mrtve, trde, in prav ko prihaja kriza, se nenadoma prebudi.

Ura je šest zjutraj.

V delavski četrti glasno zvonijo budilke v vseh višinah in nižinah in brezobzirno bude delavce. Vsi se nervozno premikajo, vzdihujejo, zdehajo, pretegujejo in jedva prihajajo k polni zavesti.

Kopač Filkowsky si obuva težke čevlje, hipoma pa ga zgrabi žgoča jeza na ves svet in glasno zakolne, da se otrok prebudi:

“Hudiči, če bi se pretrgal na dvoje, pa še ne bi bilo dovolj tem bastardom!”

Težak Turocy sedi na robu postelje, pogled mu mrtvo blodi po sobi, si drgne roke in pre-mišlja:

“135,000 funtov na dan, 675,000 na teden... ali se izplača?... Tako ne sme iti za zmeraj, če hočem, da ne poginem še poprej, predno se saj enkrat pošteno oddahnem...”

Mehanik Schweiger tudi kolne:

“Vso noč sem sanjal o teh prokletih strojih, ki me kakor pošast drža v objemu, tako da sem še sam postal stroj! Vraga, ali ne bo tega že enkrat konec?... Ali je v meni še kaj človeka ali ne?... Človek človeku odreka pravico biti človek!”

In strojnik Marn govori:

“Suženj stroja podnevi, suženj stroja ponoči! Stokrat suženj! Ali je to življenje?... Ne, to ni življenje, ki nas nasilno izčrpava, temveč nekakšna natezalnica, neprestano tekmovanje s stroji, borba, v kateri se izmučimo do smrti, boj, v katerem smo vedno premagani, mora, ki nas tlači podnevi in ponoči — ZAKAJ?... Hudiči,

ko bi me ne tako utrujali, bi skušal poseči temu globlje v osnovo, do dna, toda misli so mi težke, zamotane, se ne morejo sprostiti — preveč se gibam, gibam, neprenehoma kot nihalo —”

Tudi ura se neprenehoma giblje in niha in preseka Marnovo premišljevanje.

Ura je sedem. Slišijo se hitri koraki; vrata se odpirajo in glasno zapirajo; startarji avtomobilov prisiljeno pojo; tramvaj glasneje drgne svojo zavito melodijo; sirene tulijo na vzhodu in zapadu, jugu in severu; nad vsem mestom leži neka zlokobna senca; vsepovsod pljuska hrup in trušč.

Cleveland, mesto železa, jekla, strojev, konglomerat tujezemcev, torišče sužnjev požene svoje robote v stomilijonsko gibanje — kletev se utaplja v šundru in cvilenju, v kaosu jeklene melodije — — —

LUMBERJACK

IVAN MOLEK

I.

ILIJA Bubalo je slonel ob Dragovanovem baru v Duluthu in nervozno je vihal svoje silne, črne brke. Malo prej je Ilija položil na bar ček za okrog dvesto dolarjev, zaslužek štirih mesecev v šumi, kjer je drvaril. Ilija je okorno naredil križ na čeku in Dragovan ga je zanj podpisal ter mu odštel gotovino. Malomarno je drvar vzel bankovce, jih dvakrat premetal in obrnil, nakar je enega vrgel nazaj na bar, druge pa stlačil v možnjo, katero je skrtil v žepu notranjih hlač; nato je izpil tri kozarčke viskija in poplaknil grlo z velikim vrčkom piva.

Njegove zelene delovne hlače, visoko zavihane nad členki, so smrdele po drevesni smoli. Tudi njegovih ogromnih in grobih čevljev, segajočih do kolena pod zunanjimi hlačami in povezanih z jermenčkom, se je držalo blato in listje iz gozda. In v grivi črnih las in brkih se je belilo na stotine iverčkov. Ilija Bubalo ni imel smisla, da bi se bil umil in počesal, ko je prišel z drugimi "lumberjacki" (drvarji) vred iz šume v mesto na kratek oddih. Kaj mu je tega treba...

Dragovan je položil pred njega šop pisem iz starega kraja. Ilija je poznal ta pisma, dasi ni znal čitati. Nerodno mu je bilo. Še nervozneje je vihal brke, stopical z nogami in posrebal pene iz vrčka. Vzel je pisma v roko, jih obračal in nemirno mežikal.

— Od moje Mare, je povzel Ilija mehko. Žena u starom kraju, djeca... Daj, brate, čitaj mi ta pisma.

Dragovan odpre pismo na vrhu kupčka in čita. To je že čital devetkrat ali desetkrat prej. Vedno ista tožba. Kaj delaš, Ilija, srce drago, da nič ne pišeš in ne pošlješ novaca? Kuća razpada, na njivah raste plevel, mali Mijo nima čevljev niti klobučka in Marica je tudi raztrgana.

“Ilija, muž, srce drago, Bog te ubio, šta ti radiš, da ne šalješ novaca!...”

Ilija posluša in si grize brke.

— Daj prečitaj i to, sve mi prečitaj, brate.

— Kaj bi čital! Vsa'ko pismo je ista pesem.

“Ilija, srce drago, Bog te ubio, zašto ne šalješ novaca?” To je vse. Debele črke. Pogledaj, Ilija! Lahko butaš ob nje z nosom.

Ilija pokima in stisne trepalnice na očeh. Nerodno mu je bilo.

— Da, da, žena i djeca... Sada će biti drugače — sada ćemo raditi i štediti... Daj još jedno pivo, brate Dragovane! —

Dragovan je natočil in se odmaknil. Gostov je bilo mnogo; polna pivnica. Treba je bilo streči. Tudi drugi so imeli čeke in pisma, ki so se nabirala na njegovem naslovu. In business je bil dober, kadar pridejo drvarji v mesto. Dragovan jim izmenja čeke, izroči pisma in postreže z žganjem in pivom. Imel je dva pomagača, natakarja, ki sta bila vsa mokra, tako sta delala. Imel je tudi dolgo mizo s prostim prigrizkom: kruh, salama, mrzla pečena govedina, sir, gorčica, tople hrenovke itd.; tudi pri tej mizi je bilo dosti dela. Neprestano je moral narezati in naložiti. Drvarji so jedli kot drvarji in dobro zamakali. To je bilo dobro za Dragovana. Naj jedo! Prigrizek ne

stane dosti — najslabša roba iz mesnice in grocerije, skupiček za pijačo vse to desetkrat povrne. Salun je bil tudi spalnica. Ko so se "lumberjacki" najedli in napili, so kar obležali na svojih žakljih ob steni. Drugi so dremali na stolih ob mizah. Tretji so godrnjali grobe melodije v treh ali štirih jezikih; to so bili najvztrajneši, ki se niso dali od bara. V salunu je smrdelo po smoli, žganju, pivni čobodri, tobaku in vsej človeški nesnagi.

II.

Ilija Bubalo je še vedno slonel ob baru, vihal svoje košate brke in se gledal v zrcalu na nasprotni strani bara.

Dragovan se je prislonil zraven. Vrvenje v pivnici je nekoliko poleglo.

— Daj još jednoga, Dragovane, brate kranjski.

— Mislim, da imaš zadosti, Ilija. Ta je že deseti. Kaj pa tvoja Mara, Ilija, Bog te ubio? ... Zdaj imaš denar — pošlji! Daj meni sto dolarjev, pošljem jaz, in lepo pismo napišem Mari v tvojem imenu.

— Ej, sto dolara je preveč, vrag te ubio kranjski ... Ja sam Hrvat iz Like junačke ...

— (Preveč? O ti hudič liški! Pa si rekel, da boš zdaj štedil —

— Da, da, ali ima vremena. Najprvo ćemo raditi i onda štediti ...

— Ti nisi človek, Ilija — ti si drvo, klada, razumeš?

— Ej, vrag te stvorio kranjski! Šta ćeš ti od mene? Dadem ja tebi novac, sto dolara, a kako ja znam, da ćeš ti poslati moji Mari?

— Idi k vragu? Nečem tvojega novca; idi — zapij vse in zakurbaj!

— Pa novac je moj. Mogu ja učiniti šta hočem s njim. Zašto ja radim u šumi?

— Idi, idi, drvo!

III.

Noč je legla na Duluth.

V Dragovanovem salunu so spali "lumberjacki". Na tleh in stolih. Drugi so se hripavo prepirali pri baru. Tretji so motovili zunaj po ulicah. Tudi drugi saluni so bili polni. V beznicah ob glavnem kolodvoru in pristanišču je bilo vse živo. Prostitutke iz vseh delov mesta in okolice so prihitele sem. Vedele so, da je njihova žetev, kadar pridejo drvarji. Barantači z razno šaro, kvartopirci, artisti iz igralnimi stroji, vedeževalke in žeparji so tudi vedeli. Vsa nižinska svojat, blato na dnu ameriške družbe, je prežala na "lumberjackov" dolar, da se dobro založi do prihodnjega obiska.

Debela Kora, ki je podnevu prala obleke, ponoči pa sprejemala moške v svoji bajti nedaleč od jezera, je imela nocoj že tretjega gosta.

Ilija je napol sedel in napol ležal na Korini polomljeni in škripajoči zofi in pomežikoval s koticom očesa. Poleg njega je sedela Kora in držala Ilijo za roko. Ilija je bil pijan in Kora je vedela, da je njen posel z njim lahak. Vedela je tudi, da ima mož še nekaj denarja; dobro je videla, kje ga ima.

— Stisni se k meni, John, in toplo bo nama. Toplina ti dobro dene, ne? Ti fant moj imaš lepe brke. Vidiš, rada imam take bujne brke...

Kora ga je pogladila po brkih na obeh straneh, po z iverčki nasutih brkih.

— Šta si rekla baba?

— Ne razumem, John, tvoje govornice. Govori ameriško. Ne razumem tvoje francoščine ali indijansčine.

— Ni finsko, ni indijansko, ti neumna!... Ja sam Hrvat iz Like. Živila Hrvatska!

— Ali me zmerjaš? Meni zveni vse enako. Pa bližje se pritisni . . .

— Imam ženu Maru, imam djecu... Sada ćemo raditi za ženu i djecu...

— Morda mi praviš, da sem stara in grda. Ne varaj se... Pri meni je toplo...

— Moja žena je lepša nego ti, kravetina!

— Jojmene, kako si ti umazan, John! Zakaj se ne umiješ in počeseš! Glej, tvoji lasje in brki so polni lesnih drobtin. Dišiš po gozdu in drvih — kljub temu te imam rada...

— Moja Mara ima črne oči, ti imaš zelene kao sova, ti vragova sestra...

— Koliko imaš denarja, John? Smem pogledati?

— E, nečeš ti, nečeš! To je za Maru i djecu... Ruke proč od mojega novca! Ja ne kupujem mačke u vreči... Prvo roba, onda novac...

— Joj, kako si prevzeten — kakor da bi bil milijonar. Pokaži, če imaš pet dolarjev. Morda si že vse zapravil pri drugih. Pokaži!

— Ništa, ništa! — Ajdi, stara, debela, ajdi!...

— Pokaži prej denar!

— Ništa prej! Ajdite! —

— Oh, ti stari pes!

IV.

Dva tedna je trajal odmor. Nato pa je delovodja klical svoje "lumberjacke" nazaj na delo. Vlaku odide popoldne ob treh. Vsi morajo biti pripravljeni, da se odpeljejo v gozdove; kdor ni pripravljen, ga ne bo nihče čakal. Kogar ne bo zjutraj do devetih v pisarno, bo izbrisan in namesto njega se odpelje nov drvar. Ali so razumeli, klade? Dovolj je bilo popivanja, posedanja, ležanja in vlačugarjenja! Na delo! —

Pri Dragovanu je bilo vse živo. "Lumberjaki" so se zvrstili ob baru in pili odhodnico. Oni pa, ki so bili že suhi, so sedeli pri mizah in gledali boleče, zaspano in krmežljivo, kakor tepeni psi. Med temi je bil tudi Ilija Bupal.

Ilija je slonel pri mizi, ožemal brke in mlado brado, ki je bujno porasla, kar se je zadnjič obril, upiral svoje udrte oči v tovariše ob baru in potihoma klel hrvaško in ameriško. V glavi mu je šumelo in le s težavo je razbral boleče misli. Ilija je mislil na svoj zadnji ček, na Maro in debelo Koro in preklinjal stari kraj, Ameriko, šumo in svoje rojstvo.

Dragovan je hodil po pivnici in budil pozne zaspance.

— Pokonci, drva! Hajd v šumo! Čez pet mesecev se spet vidimo, če bomo živi in zdravi, dal Bog.

Dragovan se ustavi pri Iliji.

— Kako Ilija iz Like junačke?

— E, slabo, brate Dragovane, bolestan sam.

— Preveč rakije in bab, eh?

— Neka ih vrag uzme... Sada će biti drugčije — sada ćemo raditi za ženu i djecu...

— Kolikokrat si že to rekel in kolikokrat boš še to rekel!

— Daj mi jednu čašico, brate, pak zapiši...

— Zapisati ti je treba dve na hrbet. Nič ne dam. Trezen moraš nazaj v šumo.

— Daj, daj, vrag te stvorio kranjski!

— Pojdi, drvo, prinesi denar!

Dragovan odide za bar in Ilija strmi za njim. Grize si brke od srda.

— Come on, boys! Čas prihaja; pojdimo.

Vsi se dvignejo in odhajajo. Ilija odhaja zadnji. Komaj premiče noge in ne vedoč, kaj govori, godrnja v brk:

— Sada čemo raditi za ženu i djecu...

FELIPE

JOŠKO OVEN

NIKDAR prej se nisva videla. Za polito mizo, kjer je smrdelo po žganju in izza vrčkov bledega, kalnega, doma varjenega piva, smo se spoznali. Meni se je skoro vrtelo v glavi — tisti čudni občutek, ki ga imaš, kadar si na prazen želodec popil par kozarcev žganja, me je ogrnil v motno, skoro prijetno megleno kopreno. Pa skušajoč ohraniti si vsaj mali stik z realnostjo, se počasi motam iz te megle kot ribič v zgodnjem jutru.

Kje sem prav za prav? — Ali sem v San Franciscu, — ali je to New York? Mogoče je to Chicago in Indianapolis... Zame nima pomena in bi v tem trenutku ne vedel odgovora... Čutim in se zavedam samo tega, da mi nekaj vročega pali notranjost ter da sem pozabil na čas in kraj. Še svoje identitete se komaj spominjam — nekje v megli, menda tisoč let nazaj, se mi zdi, da sem poznal človeka, ki je imel dostojno obleko, počesane lase ter se bril šestkrat na teden... Kdo sem jaz —?

Časih sem čital o ljudeh, ki so kar čez noč pozabili na svojo identiteto. Prošlost je izginila iz možganov, kot da si obrisal šipo. Pravijo, da je to bolezen in hvala Bogu, tudi mene se že prijemlje. Kako lepo? Nič prošlosti, samo motna sedanost. — Ali kaj je to? — — Sanje ali spomini? — Spomini, ko sem mislil, da jih ni več — — Prokleta bolezen! Roka otiplje nekaj okroglega v žepu. — Hej, še eno žganje!

Benjamin Slatnik je moje ime in to je vse. Ničesar drugega se nočem spominjati. Ne žene, ne male Bine — — To je vse mrtvo, davno mrtvo ... Pa vendar, sedajle jih vidim — Bino, predno smo jo položili v krsto — — Dolge, voščene trepalnice potisnjene čez oči in njene tenke skoro prozorne ročice — — Prokleta! — Saj nisem imel denarja niti za kruh ... In žena —? Prav je imela, kaj bi z beračem!

Dobro je to žganje, čeprav peče kot ogenj. Saj je ogenj čiščenje, življena simbol in preporod. Pri tem pozabiš, da si to ti, ter misliš, da si nekaj, kar nisi. Kako smrdi po petroleju, — Sam Bog ve iz česa so ga skuhali — mogoče iz blata ... Pravijo, da imajo pijanci čudne vizije. Preganjajo jih miši in podgane. Prava družba! Jaz še nisem tako daleč, menda še nisem dosegel brega — in pa, kar priberačim, ne zadostuje, da bi se pošteno napil.

Žito — žito, cela neskončna ravnina samega žita, okinčanega z mahom in pravicami. Ob kraju, ob globokem razoru se vije pot poraščena z zelenjem, samo ob krajeh so zarezane tračnice. Pot gre dalje, bolj je shojena — zelenje se spremeni v suho rjavo barvo. Tam na travniku tik gozda je studenec. Čista mrzla voda kipi iz zemlje. Pride truden popotnik po prašni cesti, zavije na stezo, kmalu je v gozdu in pri studencu. Leži na trebuhu in pije v dolgih požirkih. Kakšna sprememba! — Kako so zopet lahke prej tako trudne noge; ves drugačen je svet ...

In to je, kar mi vedno blodi v moji bolni domišljiji: — cele planjave rumenega žita, travniki, gozd in studenci. Ko smo se zadnjič peljali skozi puščavo v Yumo, Arizona, se mi je vedno blodilo o tem. Bila je strašna vročina. Jaz sem

ležal na drogih med kolesi, dva moja sopotnika pa ob krajih. Ne ravno udobna lega, še posebno kadar si poleg še lačen in žejen in ti droben pesek škropi v usta in sili v grlo. Na neki mali postaji so razklopili vlak in mu dodali še nekaj voz. Pri tem je tovariša spredaj udaril drog tako nesrečno v trebuh, da mu je drobovje izstopilo. Revež je tulil tako, da je bilo v hipu vse polno železniških uslužbencev okoli nas. Midva sva jo pobrisala po drugi strani, še preden so naju mogli pograbit. "Goddamn bums"! Je bil zadnji pozdrav, ki sva ga še čula, predno sva upehana obležala v pesku. In človek ima ob taki priliki — pa če je še tako lačen in žejen — zelo urne noge.

Danes sem se najedel odpadkov, katere se mi je posrečilo dobiti iz smrdljive kositerne posode v neki stranski ulici. Najedel, kaj še! Skušal sem spraviti v grlo par grižljajev kruha, ki pa je dišal po ribah. Žganje je boljše. Očisti in ožge grlo...

Felipe je zaspal. Samo dve kanglejici žganja ste ga spravili v spanje. Pravil mi je, preden ga je zazibalo — o Meksiki, o ogromnih od solnca ožganih planjavah. Oči so se mu svetile kot otroku, kadar se domisli devete dežele in premišlja o njej. Menda jo je videl v svoji domišljiji, kakor jaz vidim žito. Lepo zna pripovedovati. Kadar govori o solncu ali nečem lepem — se mu razjasni obraz, tako da je skoro lep, dasi se sicer ne more postavljati z lepoto in bi se z mano vred zastonj boril za lepoto nagrado.

Povedal bom njegovo zgodbo, kot mi jo je on povedal, preden je zaspal, ali bolje — preden ga je premagalo žganje. Je precej čudna zgodba — meni se je zdela tako tragična, da so se mi spričo nje vse moje življenjske zgodbe zdele nekam svetlejšje kot sicer. — In čudno, tako se mi

je zdelo, kot da sem že jaz bil v tej daljnji deželi. — In tudi imena mi niso bila tako tuja...

“Do smrti očetove smo živeli v S. Juan del Rio, v državi Durango”, je začel Filipe. “Še danes se spominjam skoro vsakega kamna, vsake stezice. Sedem let sem bil star, ko so nekega zgodnjega jutra postavili mojega očeta pred staro steno na pokopališču v S. Juanu in ga ustrelili. Bilo je za časa Maderove revolucije. Moj oče je bil mestni učitelj ter vnet pristaš revolucije. “Kaj je življenje, kadar gre za svobodo!?” sem ga dostikrat slišal, četudi nisem takrat razumel njegovih besed. Svoje matere se spominjam v dveh podobah: pred očetovo smrtjo — čudovito lepa žena z angelskim obrazom kot Murillova madona v glavnem oltarju; po eksekuciji očeta — žena z velim, nagubanim obrazom ter izjokanimi očmi. Vsaki dan se spominjam tistih udrtih globin, kjer so bile nekdanj krasne oči. — Nerazumljivo mi je še danes, da mora tolika količina solz priteči iz enih samih oči.

Prenehal je. Jaz sem ga gledal v obraz in zopet je bil videti lep, niti njegova ščetinasta brada ter zamazana srajca ga nista kazili. Oči so se mu razširile in zenice žarele ko živ ogenj.

“Moj oče je bil revolucionar — idealist. Svoboden peon, svobodna Meksika, svobodno človeštvo! O tem je sanjal moj oče. Spadal je k tistemu čudnemu mednarodnemu plemenu — kateremu menda ni ne začetka ne konca. Živel je in živi v vseh dobah in narodih. Tuj, da se ti časih zdi, da ne spada med to zemeljsko tolpo navadnih ljudi, ampak da je od nekod drugod, z drugega planeta... Rod vizionarjev je to, rod upornikov, predhodnikov človeštva, ki pride.

Jaz ne spadam k temu plemenu, kamor je spadal moj oče. Menda ni bilo rojeno v meni, ali pa so mi strašni spomini na tisto jutro, na pozneje uveneli materin obraz ubili vso vero v človeštvo. Postal sem njegov sovražnik.

Iz najzgodnejših spominov vidim vedno očeta za mizo med kupi papirjev. Časih me posadi na koleno, mi pove kakšno lepo zgodbico ter me poljubi na čelo. Igramo se zunaj. In ko na koncu dneva pogledam skozi okno, je oče še zmiraj za mizo. Mati me poljubi, da večerjo in me posvari, naj ne motim očeta.

Pozneje pride precej življenja v naše mestece. Oče ni skoro nikdar doma ob večerih. Ljudje prihajajo in odhajajo, skoro sami tuji obrazi. Oče govori — večkrat čujem besede: Svoboda, revolucija, — doli z Diazom! Nekega večera je polno vojakov. Hodijo od hiše do hiše in uklepajo ljudi. Tudi v našo hišo pridejo ter odpeljejo očeta. Mati ne joka, samo trese se kot vrba v vetru, ko me drži za roko in hiti za vojaki. Dospeli smo na trg, kjer je na dvorišču stare vojašnice bilo zbranih šest častnikov in comandante. Preki sod . . . Baklje, pritrjene na stebrih, so metale po dvorišču rdečo, skoro motno svetlobo, ki se je čudno odsevala od jasnega meksikanskega neba nad nami. Duh dima ter rozinasti duh smole, ki je kapala z gorečih bakelj, sta se mešala. Dišalo je po — smrti. Obtožnica je bila kratka in sodba kratka. Mestni hidalgo (načelnik) je stopil naprej ter s prstom pokazal na mojega očeta: "On je bil duša upora." Kot sem zvedel pozneje, je on že dolgo časa sovražil očeta, menda radi moje matere.

Pogledal sem ga — in takrat se mi je njegov obraz neizbrisljivo utisnil v spomin. Mati je za-

vpila in omedlela. Pobrale so jo ženske, kajti jaz sem bil preslab. Bilo je dobro: — ni čula obsodbe. Ležala je na pesku; klečal sem poleg nje ter jo v divjem strahu klical in vlekel za roko — —

In takrat sem med vsem hrupom in jokom zaslišal očetov glas: "Felipe!" Planil sem pokoncu, drenjal se skozi gnečo, skozi vojake. Ugledal sem ga. Stal je velik, raven med vojaki, ki so ga v polkrogu stražili. Roke je imel razvezane — saj je beg nemogoč. "Felipe", je rekel ko me je dvignil v naročje, "Felipe, jaz odhajam — ti si otrok, sedem let si star, sinko, skoro premlad, da bi razumel" — — Stisnil me je k sebi, da me je skoro zbolelo. Iz oči mu je prilezla kaplja, zdrsnila po licu ter mi padla na lice. Gledal me je dolgo v oči in nadaljeval: "Sedem let si star, ali v tej noči si postal mož — in kot možu ti izročam svojo ženo, tvojo mater — ti skrbi zanjo — —"

Postavil me je na tla, pokleknil k meni in me gledal. Meni je bilo strašno. Rad bi bil govoril, ali niti beseda ni mogla skozi stisnjeno grlo. Vojak je stopil bliže in zamrmral, da naj bo konec. Oh, kako sem jih jaz sovražil. "Pojdi k materi, Felipe. Adios!" Pa je vstal, me poljubil — in bil sem sam."

Felipe je pil. — Iz oči, ki so žarele kot dva ognja, sta se strkljali dve solzi in počasi drseli po ožganem, izmučenem licu ter padli na mizo.

"Spremenil sem se v moža tisto uro. Pustil sem mater v varstvu žensk in sledil vojakom do pokopališča. Bila je še poltema, tista kratka doba, ko zarja napoveduje solnce. Ob zidu je stala mala gruča ljudi z zavezanimi očmi, a roke so jim bile zvezane na hrbtu. Na skrajni desni strani sem zapazil svojega očeta. Čula so se povelja dvignile so se puške. In takrat so prisvetili

prvi solnčni žarki, ki so hipno izpremenili dolino, pokopališče in neizmerno Meso, raztezajočo se v puščavo — v pravo zlato. Trepotali so zlati žarki na jeklenih ceveh vojaških pušk — — Zaslišal sem očetov glas med drugimi: "Živela smrt! Živela Meksi..." in blisnil je ogenj iz cevi...

Minila so leta. Strašno je bilo moje trpljenje, ne toliko fizično kot duševno. Mati je bila kot otrok. — Pravili so mi, da se je v tistem trenutku, ko je padel moj oče, zbudila iz nezavesti, ter je zavpila njegovo ime. — — To je bil njen zadnji jasni trenutek na zemlji. Ljubila ga je in z njegovo tragično smrtjo je padla noč na njeno dušo. — Samo solze, solze — vedno so ji polzele iz oči. Hodila sva iz mesta do mesta, iz dežele do dežele. Vodil sem jo za roko kot otroka... Govorila ni nikdar. — Samo, ko je umrla pred tremi leti, v lepi poletni noči na polju — kajti omagala mi je prej, kot sva mogla doseči najbližjo vas — je izpregovorila.

Zažgal sem mal ogenj — ker naše noči so hladne — prinesel sem jo prav do ognja ter jo odel. Ležala je nepremično — — mene se je pollaščal grozen strah: kaj če mi umrje? ... Suhe udrte votline, kjer so ležale njene nekdanj tako lepe oči, so se začele gibati. Odprla je oči — — In takrat sem spoznal, da je smrt blizu... V njenih očeh je zažarel nadnaravni ogenj, ves sijaj in lepota nekdanjih oči — — Zašepetala je očetovo ime, ki je bilo kot moje "Felipe"...

Veter je zašumel, zaprasketal je ogenj. Vzpela se je mati skoro po koncu in zaklicala: "Felipe, jaz prihajam!" — — in omahnila je. Celo noč sem jokal ob njenem truplu...

Pogledal me je Filipe in položil svojo roko na mojo, ki je slonela na mizi.

“Ni še konca. Pokopal sem mater ter ostal sam. — Za življenje prestar, za smrt premlad. Spolnil sem očetovo nalogo do konca — — ali s smrtjo matere — kaj? Da, — hidalgo, ki je ovdil mojega očeta. Nikdar nisem zvedel, kaj se je pletlo med očetom, njim in materjo.

Pred dvema letoma sva se sešla. — On bogat, ugleden meščan — jaz, potepuh. Ni me poznal. Šele ko sem mu kleče na njegovih prsih povedal naše rodbinsko ime, me je spoznal in usta so se mu široko odprla. — Rekel ni nič — —. Trikrat sem sunil — in trikrat je bruhnila kri iz njegovega goltanca...

Ušel sem čez mejo. — Pa saj me menda še zasledovali niso. Umor je ostal nerešena zadeva.”

DEKLE IZ TOVARNE

ANTON SLABE

Helena je bila mlada in neizkušena. Poznala ni sveta, ni vedela, da je hudoben in poln hinavščine, da vrača ljubezen s sovraštvom, s ploho zasmehevanja in zaničevanja.

Začelo se je zelo enostavno, skoro dolgočasno. Najprej je izgubila očeta, ki ga je ubila eksplozija plina v rudniku, a čez nekaj let ji je umrla še mati.

Ostala je sirota. Komaj trinajst let ji je bilo. Usmilila se je je teta. Vzela jo je k sebi v mesto, med one visoke hiše, katerih strehe in okna zro tako brezčutno na ljudi. Toda njen novi dom ni bil med temi hišami, temveč v delavski četrti ob železniški progi, kjer so se dvigale s tal z visokimi ograjami obdane tovarne, podobne jetnišnicam. Iz tovarniških dimnikov so bruhal črni oblaki smrdljivega dima in zakrivali solnce, da ni moglo prodreti s svojimi žarki do umazanih ulic, po katerih so se podile trume raztrganih delavskih otrok.

Še predno je bila Helena stara šestnajst let, so jo sprejeli v tovarno. V veliko tovarno, kjer so brneli stroji in žvižgali jermeni svojo enolično pesem. Tu so bili zaposleni mladi fantje in dekleta in stregli strojem, ki so se vrteli s silno brzi-
no. Helena je delala v tovarni tako, kakor na stotine drugih deklet, ki jim usoda ni odmerila sreče in blagostanja v življenju. Pogled v življe-

nje skozi debelo steklo tovarniških oken ni posebno prijeten. Tam daleč zunaj solnce in cvetje, v tovarnah pa tudi ob najlepšem vremenu mračno in zatoхло. Prah zastruplja zrak, a zrak zastruplja pljuča. Čim mlajše so delavke, tem težje prenašajo svojo usodo. Stotine mladih grudi je hrepelo vsak dan po rešitvi.

Rešitev za Heleno pa je prišla. To se pravi — morala bi priti. Prinesti bi jo moral mladi delovodja razoranega obraza s temnimi lisami pod očmi. Bil je vsiljiv in maščevalen, a znal se je tudi prilizovati dekletom. Govoril je zapeljivo in slikal življenje, ki bi bilo res življenje. Svet, ki ga je znal on naslikati v pestrih barvah, se je nezkušenim Heleni zdel daleč, a vendar dosegljiv. Njej, ki je sanjala za debelim steklom dan na dan, se je zdel ta svet rešitev.

Kdo ne bi sanjal, kadar je mlad in poln življenja?! In sanjala je tudi Helena. Ona, ko je bila ostala sirota. Ona, ki je dobila vsak teden pri okencu tovarniške blagajne mizerno plačo v kuverti, na kateri je bilo poleg drugih številčk napisano tudi njeno ime.

Ni bila edina med dekleti, ki se je dala zapeljati sladkim besedam mladega delovodje. Bil ji je všeč, to si je na tihem priznavala, dasi je večkrat slišala svarila, naj se ga varuje, a ona se ni zmenila zanje. Nekega večera, ko je šla z dela domov, je šel za njo in ko jo je na vogalu ulice dohitel, jo je prijazno nagovoril:

— Dovolíš, Helena, da te spremim?

Prešinila jo je nekakšna bojazen vsled nepričakovanega nagovora. Spomnila se je svaril, a je vseeno dovolila.

Mladi delovodja jo je spremil do mračne stanovanjske hiše, v kateri je spalo mnogo delavskih

družin. Pri vratih te hiše, v kateri je stanovala, odkar ji je bila umrla teta, sta se ustavila in začela kramljati. On ji je pripovedoval lepe stvari, a ona je poslušala njegove besede, ki so zvenele kakor krasna pesem iz daljnjega, nepoznanega sveta. Nehal je šele, ko se mu je posušilo grlo. Nato jo je poljubil in ona se ni prav nič branila. Bila je v neki omotici, ker so jo strastne besede popolnoma prevzele.

Stisnil ji je obe roki, potem je potisnil klobuk na oči in izginil. Helena je dolgo gledala za njim, dokler ga ni objela tema. Nato je odšla v svojo sobo in legla spat.

Potem sta se sestajala čestokrat in kmalu sta se shajala vsak dan. Govoril ji je vedno o lepih rečeh, nato ji je pa šepetal na ušesa tako, da je zardevala.

— Naivna si, Helena, ker se bojiš. Mladost ima pravico uživati vse sladkosti življenja. Kakšna nesmisel! Čuj...

Helena se je spodtaknila in padla.

Kmalu potem jo je začel ljubček zanemarjati in izgubila je tudi delo. Ko je prejela zadnjo plačo pri okencu tovarniške blagajne, je vprašala po vzroku odslovitve, toda uradnik za okencem je samo skomignil z rameni, rekel pa ni nič. Ostala je spet sama na cesti in nihče ni kazal usmiljenje do nje.

Nekega dne pa je le naletela na svojega ljubčka, ko se ji ni mogel izogniti. Stopila je k njemu in mu zašepetala:

— Mati bom.

— Kaj me to briga?

— Ti boš oče.

— Pusti me pri miru!

Z veliko težavo ga je končno vseeno preprosila, da je šel z njo do njenega stanovanja, a notri ni šel. Kar zunaj je dejal:

— Vidiš, takale je ta reč. Če bi bilo drugače, bi ne imela nobenih skrbi. Ta stvar pa je sedaj res nerodna.

— Kaj nameravaš storiti?

— Pa vendar ne misliš, da se zaradi take neumnosti razjočem. Posvetujem se, izvedel bom še nocej, a jutri ti povem.

Segla sta si v roke in odšel je. Drugi dan jo je poiskal v stanovanju in ji izročil nekaj v papir zavitega.

— Predno ležeš spat, vzemi tri ščipce. Grenko je, toda nič se ti ne zgodi. Jemlji, dokler ne bo učinkovalo. Pazi, da te ne bo nihče videl. Saj veš — policija, sodišča — to je vrag.

Helena je storila, kakor ji je bil naročil. Zjutraj so jo našli mrtvo na posteli. Okrog ust so se ji poznali sledovi pen.

— Strup — so dejali stanovalci, ko je niso mogli obuditi.

S TUJEGA NA TUJE

KATKA ZUPANČIČ

LEPO pomladno jutro. Solnčno, rosno, sveže. Johnu je skoro žal, da je odrasel človek, mož, za katerega se ne spodobi, da bi pel, ako noče, da bi se kdo zgledaval nad njim, češ, glejte ga, ta se je pa oteščal, ta! Na vse zgodaj že se je napil čez mero! Pa če bi peti i smel, saj ne bi mogel; preveč ga skrbi tiščijo za vrat.

Potisnil je roke v žep in vzdihnil. Saj si bomo ljudje kmalu le še z vzdihom dajali duška nad prirodnimi ali kakršnimikoli lepotami.

Tu ti zasliši od nekod prerekanje, kričanje in zategel otroški glas. Krene v dotično smer in stopa hitreje. Srečava otroke, ki hite v šolo, in iz njihovih živahnih pomenkov posname, da gre za družino, ki jo siloma ženejo iz stanovanja. Hišo bo dal gospodar podreti in postaviti novo.

Res ti ugleda med vrsto čednih hiš enonadstropno leseno strašilo, ki res ne bi smelo biti več bivališče ljudi; saj se je bilo čuditi, da se stara škatla ni že davno sesula. Gornje stanovanje je bilo videti prazno, v pritličju pa se je odigravala moderna drama.

Za zastrtimi okni na desno in levo je bilo opaziti poslušalce, ki so čakali, da se odgrne zavesa. Odgrnila se je prav v trenutku, ko je John obstal pred stopnicami pod vrati.

Vrata so se namreč bučno odprla in po stopnicah doli je priropotal stol, za tem še drugi in tretji.

Nato se primota na prag širokopleč možak in vleče nekaj za seboj.

Miza, okrogla, precej velika miza. Rad bi jo položil po strani, da bi jo laže spravil skozi vrata. Toda mize se držita dva dečka in jo vsa zasopla in zaripla v obraz držita, vlečeta nazaj, kar se da.

“Pustita! Če ne, jo na mestu razbijem in jo po koscih zmečem ven!” jima grozi možak.

“Le, pa jo boste tudi drago plačali!” se hli-paje požene starejši dečko. “Drži čvrsto, cmeril se boš lahko pozneje,” nahruli mlajšega, ki si je brisal solze v rokav.

Ali za tega ti pride od zadaj drugi hrust, odpahne mlajšega ko nič, udari starejšega po prstih, da si jih deček takoj zanese v usta, le še namig, pa je bila miza po strani in zunaj.

Brcnila sta stole s poti in postavila mizo na vlažno zemljo med pločnikom in cesto.

“Ni posebno častna danes ta vaša obrt,” se je oglasil John.

Eden od možakov ga je ošinil s hladnim pogledom in se obregnil: “Vtikati se v tuje zadeve, to pa je častno, kaj?” In pomignil je z glavo, češ, svojo pot pojdi.

“Aha, publicitete se bojite, vidim, ampak jaz sem s temi ljudmi v sorodu,” se je John iz gole kljubovalnosti na debelo zlagal in se ni ganil nikamor.

Moža sta skomizgnila z rameni in odšla noter, kjer ju je pozdravilo še hujše vpitje. Kmalu sta priropotala in prišklepetala na vrata in po stopnicah doli s težko železno pečico. Stopnice pa so bile trhle in zadnja se je pod težo udala.

“Pazi!” je kričal oni zgoraj.

“Hudiča! Še kosti si bom polomil zaradi teh

nekaj prnjavih, umazanih dolarjev. Dobro, da si me pridržiš. Vrček piva ti bom plačal za to."

"Ne maram," je odvrnil John, ki je bil prikočil na pomoč, da sam ni vedel kdaj.

"Prijatelj, v katerem veku pa živiš? Ne vidiš, da smo prisiljeni, da si za ljubi kruhek drug drugemu spodnašamo noge? Misliš, da meni ta moj današnji posel ne smrdi? In še nekaj: vedi sentimentalni, človekoljubni moj bratec, vedi, da ne bi mogel dvakrat priseči, da se taista komedija kot tu, ne vrši prav zdajle v mojem gnezdu. I jaz sem s stanarino zadaj. I za mano hodijo: ali — ali... Ampak kdor je v svojem in brez dolga in ima še mašino v garaži, kakor tale kanalja," je pokazal na svojega tovariša, "pa res ne razumem, kako more kaj takega podvzeti!"

"Hoho! To si bom pa zapomnil!" se oglasi oni in kima z glavo. "Hodi ti in hodi mesece in mesece za mano: 'Joe, Joe zaslužek! Ne razpolago sem ti, ne pozabi...' Zdaj, ko sem se ga res spomnil..."

"Ne mene, mojih čvrstih pleč si se spomnil. Vedel si dobro, da boš — šerifov deputi gor ali dol — imel tukaj opraviti z ženo, ki se bo na vse kripnje branila, in s fantiči, ki jih tako pridno krcaš in tolčeš po prstih, da že mene boli. Pa si moral potlačiti svojo samogoltnost in poklicati po moči sebi enakega medveda, to je, mene."

Oni ga je zmrdavaje se poslušal do konca, nato se je prisiljeno in skoro užaljeno nasmehnil. Kakor se ima marsikatera ameriška bogataška za veliko dobrotnico človeštva, ako preskrbi za zahvalni dan, morda celo i za božič nekaj družin s hrano, tako se je tudi on to pot imel za dobrotnika, za odrešenika. Res je, ni se rad uklonil. De-

setak je desetak, pa si ga bo moral deliti s tem nehvaležnejšem. "Sram te bodi, grizeš roko, ki ti kruha daje!"

"Ti meni kruha daješ, daješ? Slišiš, stokrat bi bil že poginil, če bi bil od tebe odvisen. In če mi ne bi bilo za one doma, bi ti za trenutek obrnil hrbet."

"Eh, tak nehaj za vraga!" In tiše: "Veš dobro, da se zijala tod okoli pri oknih in za vogali že komaj brzdajo. Par naj jih radovednosti podleže in vsipalo se nam bo semkaj vse, kar leze in gre. Vmes se naj dobi še kaj takih patronov, kot je ta tukaj," pokaže na Johna, "ki ne ve kam s časom, pa pride nemara še do pričkanja in evo ti škandala. To pa je, česar gospodar noče."

"Kdo pa je gospodar?" vpraša John.

"Kaj te briga. Ti nisi, ne jaz, ne tole veliko tele, ki se je iznenada spomnilo, da ima nekje nekakšno srce, a je pri tem pozabilo, da ima vsega skupaj šest želodcev, ki jih je treba vsak dan vsaj enkrat napolniti. Idi va, minute so drage," je pomignil svojemu tovarišu, ki pa se je še vedno obotavljal in dejal:

"Saj ne bova nič opravila. Z deco se je zaprla v spalnico. Vdreti vendar ne nameravaš?"

"Kaj pa drugega. Vrata so tako za v peč in je vseeno ali jih zdrobim jaz ali kdo drugi. Hiša mora biti izpraznjena in če bo šlo vse po sreči, bom nemara pozabil, kaj si mi poprej nagodel. Zapomni si: tukaj bo treba več rok, ki bodo podirale in potem gradile, zidale..." Spalnica bo tako zadnja na vrsti, saj je v kuhinji in shrambi še polno navlake. In godrnjaje nad cincavostjo nekaterih ljudi, ki da so prišli v Ameriko pričakovaje menda, da se jih bodo dolarji kar sami od

sebe prijemali ko dlaka smole, je izginil noter. Pomagač za njim.

Ne dolgo, pa sta zopet ko dve veliki, neokretni mravlji prinašala ven različno brkljarijo in jo spočetka še lepo v redu zlagala drugo vrh druge, ali ko sta mehko prst že do dobrega scmakala v mastno blato, sta varčevala s koraki in bi bila najrajši metala na kup kar že s stopnic. Tedaj jima je John, sklicujoč se seveda zopet na svoje 'sorodstvo', zagrozil, da pokliče policijo, češ, ne brani jima, če se imata za svinčeta, toda odgovorna bosta za meh...

"Peto kolo po navadi ne cvili!" in proti svojemu pomagaču: "Ti se mi pa ne drži, kakor da bi ti kdo pulil zob. Nikdar ne bi verjel, da si taka goba! Ampak zdaj se le zberi! Ne pozabi: tu na tem prostoru bo dela, veliko dela in zaslužka, in jaz bom imel precej besede..."

"Aha, vojščaka, šturmalala bosta, kaj ne! In namesto bobna služijo obljuje."

Toda ona dva sta že izginila noter in John je prisluhnil.

Trkanje, ropotanje. 'Odprite!' Večglasni oddaljeni zamolkli vzkliki. 'Odprite, pravim, če ne, udreva noter s silo!... Ne? Prav! Eden, dva, tri!... in resk! pa še enkrat resk! in vrišč tak, da je Johna potegnilo gori do vrat in po hodniku dalje. Domišljija mu je narisala otroke, ki so morda zaslanjali vrata, pa sta se moža z razbitimi vrati vred zvalila nanje..

Nič tega ni bilo. John je ugledal pred sabo dve postelji, drugo pri drugi. Na eni je sedela žena, zajokana, preplašena, toda trdno odločena, da se s postelje ne gane. V naročju je imela drobno deklico, ki je bila od solz vsa marogasta po

obrazu, ob strani pa se je je tiščal majhen deček, ki si je tlačil v usta pest in tulil na vse pretege. Na drugi postelji, s hrbtom proti materi obrnjena, sta čepela oba dečka, ki ju je John že bil videl. Starejšemu je bilo morda enajst let.

Moža sta prijela posteljo vsak pri enem koncu in jo skušala potegniti do vrat.

Ne bosta! Deca, držite! Kje bomo spali noč? Noč bo mrzla. Jezus, pomagaj...

Tako je kričala na ves glas, ko ti zdajci uzre na pragu Johna. "O, pomagajte, dobri človek! Tukaj so bili rojeni vsi ti-le, glejte. Plačevali smo od stanovanja vsa leta redno. Zdaj pa nas ženejo na cesto, kakor cigane. Saj išče, moj mož išče stanovanja pa ali jih drže predrago ali jih je strah otrok. Mar jih naj podavim ali kaj? Samo eno noč še, samo to noč!"

In reva se je nevede dvignila, moža pa kakor dva pajka hitro vsak pri enem koncu in posteljina je bila na mah zvitá skupaj in na hodniku, otroka pa na tleh.

Žena se kakor iz uma prime za glavo, nato pa potegne otroka s tal, pa z njima na drugo posteljo. K dečkoma. "Držite, pritiskajte, deca, in če je Bog v nebesih, bomo spali noč še tukaj notri... Jutri pa pojdemo, dečica, pojdemo daleč proč." Pa proti možem: "Ali ne vidite, ne razumete, da mi ni več za to streho! Do današnjega dne mi je bila kakor naša, ali zdaj mi je tuja. Želim si proč! Preveč sramote sem doživela danes pod njo in ni je sile, ki bi me po vsem tem še obdržala pod njo. Toda samo noč še... Ah, ne vlecite ven spet tisti šerifov papir. Papir je papir, ali tu so otroci. Kje bodo spali?"

Vsa zbegana in obupana je zopet z očmi poiskala Johna. "Pojdite, telefonirajte, naj se nas

usmili. Vse do predzadnjega meseca je poplačano in plačevali smo celih dvajset let. Jezus Kristus, kje mu je duša, da nas tako sramotno preganja... Harry, poišči nikel..."

John si je zapisal ime in številko in odhitel. Revež preprosti, naivni, je res mislil, da bo kaj opravil. Prisopihal je v telefonsko stanico in kmalu dobil zvezo.

"Halo, tukaj pisarna O'Connerjeva. Imate kak biznes z nami?"

"Biznes ravno ne, kličem v imenu ženske..." John se spomni, da je pozabil vprašati ženo za ime, pa nadaljuje. "oh, štiri otroke ima in na silo je vlečejo spod strehe, ki je last O'Connerja. Z njim bi rad govoril."

"Mr. O'Conner ne utegne. Ima drugih in večjih skrbi!"

Zveza je prekinjena. "Obesite slušalko..." še enkrat: "Obesite slušalko — "ga opominja monotoni glas telefonistke.

John uboga, a se takoj premisli in poišče v žepu drugi nikel . . .

"Halo. Tukaj pisarna O'Connerjeva. Imate biznis za nas?"

John ves zmešan: "Jaz sem tisti, ki je prej klical. Za nocoj da bi smela družina še ostati notri."

"Poslušajte vendar: za kar se O'Conner odloči, drži! Le slabiči popuščajo. Gudbaj!"

John se znajde zopet na prostem. Ozre se po ulici, koder je prišel. Odkoraka pa v nasprotno smer...

Nič več nima očesa za krasoto pomladnega dne.

I on si išče stanovanje, tudi on se mora preseliti s tujega na tuje.

KAZALO

Beniger Louis:

SAMOTAR JOŽE 5

Jontez Ivan:

POLNOČNA DOGODIVŠČINA..... 11

Krasna P. Anna:

ZIBEL 22

Kristan Etbin:

PAVLOVA KMETIJA..... 25

Medvešek Milan:

SUŽNJI PONOČI 80

Molek Ivan:

LUMBERJACK 86

Oven Joško:

FELIPE 93

Slabe Anton:

DEKLE IZ TOVARNE.....101

Zupančič Katka:

S TUJEGA NA TUJE.....104

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000077496